

NAGY ZOLTÁN

Díszítőelemek változásai az őrségi fazekasság edényein 1930–1950 között

Gáyer Gyula és Kós Károly, az őrségi fazekasság felfedezői

A Velemér-völgyi fazekasság felfedezése lényegében Gáyer Gyulának tulajdonítható, aki egy személyben volt szombathelyi törvényszéki bíró, a Vasvármegyei Múzeum Természettudományi Tárának vezetője, a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Növénytani Tanszékének habilitált magántanára növényföldrajzból és növényrendszertanból,¹ továbbá az 1931. évi gödörházi terepmunkája nyomán megírt emberföldrajzi tanulmányában elsőként adott hírt a helyi gerencséréről.² Gáyer tanulmányában írt az e vidéken, cserépedények készítésére alkalmas szürke plasztikus agyagról, a nagyszámú [szabadban álló] cserépedető kemencékről, a terményt pótló szekerező somogyi cserekereskedelemről. Azonban azt is megemlítette, hogy a bor haszna a sovány termőföldeket kárpótolta. A nemegyszer 40 kapás szőlők a filoxéra pusztítása következtében tönkrementek, a borkereskedelem és árucseréalap jelentősen visszaesett, így az 1880-as évekre tömegessé vált a korábban csak tengődő gerencserek száma,³ hogy a sovány földekből kivehető csekély termést a fazekasárúk cseréjével pótolni tudják. E tendenciát

véljük felfedezni az 1895. évi a prosznyákfai (ma Prosenjakovci, Szlovénia) összeírás adataiban, mely szerint Gödörházán ekkor 6, Veleméren 30, Szombatfán 18, összesen 54 önálló műhellyel rendelkező fazekast jegyeztek fel név szerint, de a környező 12 fazekasfaluvallal együttesen számuk 94 főre emelkedett,⁴ megnövelve a Somogyba irányuló cserekereskedelmet.

„Két olyan téma található Gödörháza leírásában, amelyek a későbbi kutatások számára külön-külön is megalapozónak bizonyult. Az egyik a Velemér-völgyi gerencsér felfedezése. Gáyer pontos etnográfiai leírása után bármikor arra lehetett számítani, hogy megérkezik a helyszínre a téma szakembere, a néprajzkutató. E pillanat 1943-ban jött el, mikor Kós Károly a helyi fazekasság teljeskörű feltárását elvégezte” – írja Benczik Gyula tanulmányának kései recenziójában.⁵ E korai munka doktori disszertációja volt, a budapesti egyetem professzora Viski Károly [Gáyer tanulmányát megismerve] arra buzdította, hogy éppen ezen az elzárt vidéken kutassa az archaikusnak vélt fazekasságot. Gáyer posztumusz műként megjelent írásától (1936) alig telt el hét esztendő, amikor Kós Károly terepi gyűjtéseit elkezdte 1943-ban, elsősorban Gödörházán, Veleméren, Kisszerdahelyen (ma Sredisče, Szlovénia). Magyarországon nem szívesen vizsgálódott, mert a szombathelyiakat *iparművészek*től *fertőzött fazekasok*nak tartotta, s nem for-

1 Benczik Gyula: Gáyer Gyula (1883–1932) Falurajza 1931-ből. = *Vasi Szemle* 2022. 1. sz. (a továbbiakban Benczik 2022) 3–15. p.

2 Gáyer Gyula: Gödörháza. Egy elhagyott falu életrajza. A Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Tudományos Közleményei a földrajz és történettudomány köréből. = Szeged, 1936. 2. kötet 2. füzet 128–162. p.

3 Benczik 2022. 13. p.

4 Nagy Zoltán: Kézművesek a falvak magányában = *Vasi Szemle* 2016. 2. sz. 236. p.

5 Benczik VSZ 2022. 13. p.

dított nagyobb gondot azok kikérdezésére.⁶ Gáyer a fazekasok számát 1932-ben Gödörházán 8, Veleméren 10–15, Magyar-szombatfán viszont 60(!) főre becsülte meg. 1959-ben, egy emberöltővel később Nagy Sándor még név szerint 38 fazekast tudott megnevezni itt, akik a 20. század első harmadában tevékenykedtek.⁷ Ez a nagy szám indokolhatta, hogy az 1930-as évek elejétől kezdve éppen itt szervezte meg rendszeresen a Budapesti Ipari Továbbképző Tanfolyam vezetősége a három hónapos agyagipari tanfolyamokat, melyekkel az iparművészethez közelítve kívánták megújítani az itteni fazekasság formakincsét és díszítőelemeinek és -technikáinak megváltozása egyértelműen e tanfolyamos korszak kezdetétől adható.

A fazekas tanfolyamok kora

Varga Béla keszthelyi keramikus és vegyész, valamint Eschenbach Jenő budapesti keramikus nevéhez szorosan kapcsolódtak ezek a fazekas tanfolyamok, de nem egyértelmű, hogy a harmincas években hány továbbképzést tartottak a helyi és a környékbeli fazekasok számára.⁸ Az évszámos edények vizsgálata kimutatta, hogy a durva pemzlit

- 6 Dömötör Sándor gyűjtése Magyar-szombatfán 1950-ben. Dömötör adatközlője Czúgh Dezső fazekas volt, aki e véleményének hangot adott. Néprajzi Múzeum Ethnológia Adattára 2335. 42.
- 7 Czúgh Dezső: Faluzó és vásároló fazekasok Magyar-szombatfán és környékén. Néprajzi Közlemények 1959. 1 – 2. sz. (továbbiakban Czúgh 1959. a) 137. p.
- 8 Az 1930-as években Magyar-szombatfán létesített tanfolyamokkal több tanulmányunk egyes fejezeteiben már foglalkoztunk (Vasi Szemle 2021. 2. sz. 208–213. p., 219–223. p., Ethnographia 2022. 2. sz. 331–339. p.), de a jelzett korszak részletes vizsgálatát a fellelhető szakirodalom, kéziratok, irások, dokumentumok, archív felvételek és visszaemlékezések alapján e tanulmányban foglalkozunk össze a részletek feltárásával együtt. A jelen publikáció-

felváltó vékony ecsettel való festés, az edényeket körülölelő leveles, bimbós rózsza ábrázolása már az 1930-as évek legelején kimutatható az eddig ott ismeretlen kobaltkék szín alkalmazásával együtt,⁹ (1. kép) míg az írókával való díszítést legkorábban 1934–1938 között vezethették be.¹⁰ Néhány adat arra utal, hogy a változások még korábban, 1930-tól Koós Júlia helyi tanítónő Kiss nevű mérnökismerősenek iparművész feleségétől indulhatott el, aki hozott minták alapján a turisztika fellendítése céljából néhány fazekast: Zsohár Jánost, Czúgh Jánost, Oszvatics Gyulát díszített vázák, hamutartók készítésére biztatott, melyek gyártása később két-három műhelyben általánossá vált.¹¹ Ezek a próbálkozások már 1930–1935 között dokumentálhatók.¹² E korban a magyar-szombatfai Czúgh János 13–18, Oszvatics Gyula 17–22, Zsohár János 20–25, a szentgyörgyvölgyi Csótár Géza 13–17 éves fazekasok voltak. Egy archív felvételen látható,

hoz az országos, regionális tájmúzeumokon kívül kisgyűjteményekben, magángyűjteményekben fellelhető mintegy 450 edény technikai díszítésével – vörös, zöld, barna, fehér öntőföldek terjedésével – ecsetes, írókás díszítőelemek megjelenésének időhatáiraival kapcsolatos vizsgálatát is elvégeztük, képtábláinkban és grafikai táblázatainkban az 1930–1950 közül készültek közül válogattunk.

- 9 Nagy Zoltán: Az őrségi fazekasság két arca = Vasi Szemle 2021. 75. évf. 2. szám (a továbbiakban Nagy 2021) 1. képtábla. 1. (1930), 2 (1934), 3. (1936), 4. (1935), 5. (1934), 7. (1934. IX. 24.), 8. (1933) kép, 3. képtábla 1. (1930), 3. (1930 körül), 5. (1936?) kép, 212. p. 3. kép (1934. augusztus 25.).
- 10 Nagy 2021. 218. p. 9. kép, archív fotó (1932) Velemér), 1. képtábla 7. (1934) kép, 4. képtábla 1. (1938), 11. (1936) kép.
- 11 Czúgh Dezső: Fazekasműhelyektől a Magyar-szombatfai Kerámiagyárig = Vasi Szemle 1959. 2. köt. (a továbbiakban Czúgh 1959. b) 21. p., továbbá Savaria Múzeum Néprajzi Adattára K–153. IV. Dömötör Sándor gyűjtése Magyar-szombatfán 1951.
- 12 Nagy: 2021. 1. t. 5. kép Csótár Géza: Váza: Szentgyörgyvölgy 1934. 1. t. 4. Oszvatics Gyula: Váza Magyar-szombatfa 1935.

hogy Czúgh Miklós műhelye előtt 1937-ben vázát korongoznak, ecsettel festenek, tehát a tanfolyamos időkben valóban készítettek ilyen edényeket.¹³ A szentgotthárdi–muraszombati járást ismertető Vakarcz Kálmán arról írt, hogy [már] „1934 óta Magyarorszábatfán tökéletességre vitték a népművészetben alapuló kerámiát, [...] melyek országosan ismeretesek”.¹⁴ A díszes edények között azonban 1930, 1933, 1934-es évszámúak is fellelhetők, melyek közül egyesek a somogyi cse-rekereskedelemben is bekerülhettek – széles fenekű fazék (Vass Sándor, Velemér, 1932) ecsetes álló rózsacsokorral.¹⁵ Másokat az újonnan tanult vázák talpába karcolt feliratok szerint közeli hozzátartozóiknak emlékébe készítették, mint Oszvatics Gyula (1913–1965) magyarszombati, Csótár Géza (1917–1979) szentgyörgyvölgyi fazekas talpas, új divatú vázáit 1934, 1935-ben,¹⁶ egy, az évszámú vázákhoz nagyon hasonlatos kétfülű madarast pedig Csótár a datált darabokhoz közeli években alkothatta.¹⁷ **(2. kép)** Ebből a tanfolyamos korszakból származik a Szombathelyen 1934. augusztus 25-én megrendezett népművészeti kiállításra készült Czúgh János (1917–1997) fazekas cégére, ott bemutatott edényei.¹⁸

13 Fazekasok csoportja Czúgh Miklós műhelye előtt 1937 körül. Egy fazekasdinasztia remekei című kiállítás katalógus Zalaegerszeg 2004. címlapfotója. Reprófoto: Nagy Zoltán 2020. (4. sz. szövegközi kép).

14 Vakarcz Kálmán: A szentgotthárd-muraszombati járást ismertetése. Szombathely, 1939. 167. p.

15 Nagy 2021. 218. p. 9. kép.

16 Nagy VSZ 2021, 1. képtábla 4. kép: Váza felirata „Emlékl Irénnek Gyulától 1935.” [Oszvatics Gyula magyarszombati fazekas feleségének ajánlotta] Magyarszombati, magántulajdon. 1. képtábla 7. kép: boroskorsó felirata: „Emlékl 1934. IX. 24. Készítette Csótár Géza fazekas 1934. IX. 24.” [házasságkötésük napjára emlékezve]. Göcseji Múzeum NPR. 1951.32.3.

17 Göcseji Múzeum NPR 1955.98.3. Csótár Géza Szentgyörgyvölgy 1930-as évek.

18 Nagy 2021. 211. p., 212. p. 3. kép.

A felsoroltak szinte kivétel nélkül az 1910-es években született fiatal fazekas nemzedékhez tartoztak, munkáikon feltűnően jelen vannak az újonnan tanult ismeretek. Antikizáló és hagyományos edényformákon szokatlan máz és öntőföldök használata, plasztikus és naturalisan ábrázolt kacsos, leveles szőlőfürt, **(3. kép)** írókával rótt borversek, nyolcszirmú dombordíszú rózsza és madarábrázolás, az edényeket körülölelő kacsos minták, egyéb elvont geometrikus díszítőelemek figyelhetők meg.¹⁹

Tanfolyamok időrendjének rekonstrukciós kísérlete

Kós Károly 1944-ben megjelent tanulmányában említi, hogy 1935–1938 között három tanfolyamot rendeztek Varga Béla keszthelyi keramikus nevével fémjelezve, akit a „vármegye küldött ki”. Ő vezette be a mintákat, nemkülönben a váza, játék edény és egyéb használati cikk készítését e vidéken, s a magyarszombati Zsohárban hú követőre talált.²⁰ Kós a gurgulával [írókával] való „művészkedés” kapcsán kifejtette, hogy az „e vidéken nem régi fazekasszorszám. A világháború után alkalmazta ezt is ifj. Zsohár János [1910–1970], de általában csak még később 1936-ban jött divatba keszthelyi tanításra.”²¹ A „keszthelyi tanítás” egyértelműen Varga Béla iparművész nevéhez köthető, aki az 1929/1930. évi, Iparművészeti Múzeumban megrendezett kiállításon írókával kontúrozott, ecsettel festett színes disztányérokat, bokályokat, vázákat mutatott be.²²

19 Nagy 2021. 1. képtábla 4., 5., 7., 8., 9. kép.

20 Kós 1944. 5–6. sz. 217. p.

21 Kós 1944. 5–6. sz. 215. p.

22 Országos Iparművészeti és Háziipari kiállítás 1929. VIII. 13–IX. 15. Magyar Iparművészet 1929. 32. évf. 7–8. sz. mellékletében 150. p. Magyar Iparművészet 1930. 33. évf. sz. n. színes felvételen.

Csótár Rezső szentgyörgyvölgyi fazekas elmondása szerint²³ 1934-ben már volt fazekastanfolyam Magyarzombatfán, amit Zsohárék műhelyében tartottak. Édesapja Csótár Géza is részt vett rajta, elsősorban a vele közeli rokonságban lévő ifj. Zsohár Jánossal, aki ezekben az években házassága révén Szentgyörgyvölgyön lakott. Itt készült edényeiken a tanfolyamok újításai: plasztikus díszítés, újfajta festésmódok, és a kobalkék alkalmazása is megfigyelhető.²⁴ Az évszamos edények között kék színnel, írókával díszített még a veleméri Gergél János 1934-ben készült fehér engóbos asztali boroskorsója, a magyarzombatfai Oszvatics Gyula 1935-ös keltezésű, ugyancsak fehérrel alapozott vázája, egy Magyarzombatfai Fazekasházban fellelhető, oldalán 1936-os feliratú, fehér színű hamiskorsó, a kerkáskápolnai Avas Bálint 1938-as évszámot viselő, felül fehérrel, alul vörösfölddel megöntött írókával és ecsettel festett bugyigája, Zsohár János népi iparművész 1955-ben alkotott tájképes vizes kancsója. Feltétlenül említést érdemel egy felül fehérfölddel, alul kékkel alapozott, talpán ZSJ monogramos, évszám nélküli asztali boroskorsója, mely Varga Béla vegyes technikájára hajaz. Szájfedelén kék kacsos írókás minta, nyakán körbefutó zöld-fehér cakk-

23 Nagy Zoltán 2022. évi gyűjtése szerint Csótár Rezső édesapja Csótár Géza (1917–1979) szentgyörgyvölgyi fazekas 1934-ben készült edénye kapcsán: boroskorsó plasztikus díszekkel, írókás felirattal GM NPR 1951.32.3. elmondta, hogy Magyarzombatfán a Zsohár műhelyben rendezett tanfolyamon vett részt többek között ifj. Zsohár János, akkor 24 éves, Sebők Gyula, 21 éves, Varga Sándor 21 éves, Varga Ferenc 19 éves fazekasokkal együtt.

24 Zsohár János asztali boroskorsója, melynek talpán Zsohár János Szentgyörgyvölgy, szájeremén Csótár Sándor név olvasható, a tudományos leírókarton adatai szerint 1933-ban készült. GM NPR 1951.32.3. Csótár Géza kétfülű madaras vázáján pedig 1934. IX. 30-as évszám olvasható GM NPR 1955.98.3.

zás, talpa fölött többsoros sakktablamenta, közöttük a dereka aljáig függőleges sávokra osztott térben piros közepű zöld levéltökhöz csatlakozó, vékony ecsettel megfestett margaréták láthatók.²⁵ A Göcseji Múzeum NPR 1952.18.3. leltárszámú barna engóbos, színtelennel mázolt „fazék” megnevezésű kétfüles, fedél nélküli lisztes bödönét a gyűjtő 1920-ban készültként, míg az 1961.14.1.1-2. leltárszámú kisebb, hasonló fedeles „cukortartót” az 1940-es évekre keltezte a Nemesnépen gyűjtő Szentmihályi Imre. Mindkettőt Csótár Gézának tulajdonította. **(4–5. kép)** Az edények oldalán írókás, fekvő száras, több színű, bonyolult rajzú tulipánok figyelhetők meg, melyek valójában az 1930-as évek tanfolyami hatására készülhettek, melyekkel kibővíthetjük a már korábban közölt vékony ecsettel díszített edények körét.²⁶

Moldova György *Az Őrség panasza* című riportkönyvéhez a helyi fazekasoktól 1970-ben gyűjtött adatokat. Zsohár Jánost [neve

25 Asztali boroskorsó GJ monogrammal. Rajta kék színű monogram, kék rózsza, kék színű kacsok. SM 74.22.14. Publ.: Nagy 2021. 1. képtábla 2. kép. Oszvatics Gyula: „Emlék Irénnek” feliratú, magyarzombatfai magántulajdonban lévő vázáján dominál az írókás kék kacsos díszítés. Publ.: Nagy 2021. 1. képtábla 4. kép. Hamiskorsó fülén kék sávozás, testén kék ecsetes „bimbós rózsza” két vörös levéllel, kék színű 1936-os évszámmal. SM 74.22.5. Publ.: Nagy 2021. 1. képtábla 3. kép. A két színnel megöntött bugyigán az évszám és a levelek egy része kék, míg az ecsettel festett rózsza és a vonalkázott levelek fehérrel díszítettek. Pankaszi Gyűjtemény PK 0021. Publ.: Nagy 2021. 4. képtábla 1. kép. Vizeskancsó, oldalain ecsetes festésű tájképekkel. A fehér alapú, barnával fröcskölt edényen késsel keretezett tájképek. Az edény talpán: „Zsohár János népi-iparművész Magyarzombatfa 1955. XII. 25-én” bekarcolt felirat. Zsohár Gizella tulajdona Magyarzombatfa. Publ.: Nagy 2022/2. Ethnographia 333. p. 27. sz. ff. kép, Nagy 2021. 1. t. 6. kép Asztali boroskorsó id. Albert Attila fazekas gyűjteménye, Magyarzombatfa. A kifinomult technikát lásd még: Ecsetes margarétás falitányér Nagy 2022./2 Ethnographia 332. p. 24. k.

26 Nagy 2021. 3. képtábla 1–12. kép.

Fazekastanfolyam résztvevői Magyarorszombatfán 1937-ben. Középen Németh János bíró és Csizmadia Jenő jegyző között Eschenbach Jenő oktató. Zsohár Gizella tulajdona. Reprófoto: Nagy Zoltán 2021.

említése nélkül] is megszólította, aki Eschenbach Jenő 1935. és 1937. évi tanfolyamára emlékezett, melyeken – mint állította – maga is részt vett. Az 1937-es dátumot a leánya a családi fotóalbumából elővett csoportkép bemutatásával erősítette meg, amelyen a fazekasokkal együtt a tanfolyam vezetőjét is felismerni vélte.²⁷ Zsohár János azt is elmondta, hogy ebben az időben Eschenbach intézte el, hogy a helyi Hangya Szövetkezet is szállíthasson edényeket,²⁸

27 Az adatokat 2021-ben gyűjtöttük Magyarorszombatfán, a fénykép időmeghatározásában a rajta látható Zsohár Julianna életkorának meghatározása volt az irányadó.

28 A helyi Hangya Szövetkezet 1938-ban alakult, így Eschenbach egy évvel korábban aligha tudta elintézni a szombatfai új stílusú dísz tárgyak szállítását, így kérdésessé válik az általa tartott tanfolyam idejének pontos meghatározása.

mert ők külföldön is terjesztettek.²⁹ Leánya, Zsohár Gizella (1940–) emlékezete szerint a Hangya Szövetkezet megrendelésére elkészült dísz tárgyakat – gólyanyakú korsót, bokályt, kantát, vázát, hamutálat, kerti törpét, hamiskorsót, négyszájú korsót, kétszájú bugyigát, négyfüles bugyigát, kerek, szögletes tepsiket, éjjeliedényt – „Hangya ládádba” csomagolva a dávidházi vasútállomásra szállították.³⁰

Dömötör Sándor 1951. január 13-i kéziratosa gyűjtésében Czúgh János (1917–1997) magyarorszombatfai fazekas elmondta, hogy „A díszítéseket szabad kézzel emlékezetből

29 Moldova György: Az Őrség panasza. Budapest 1987. 420. p.

30 A Magyarorszombatfán élő Zsiga Józsefné Zsohár Gizella 2021. évi elbeszélése alapján.

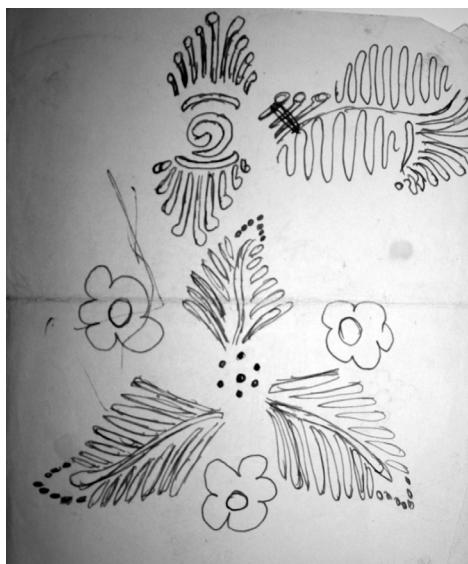
Tóth Ferenc tanfolyamhallgató fazekas színezett rajzvázlata felülnézeti, négyyszirmú rózsával, 1936. Tóth László tulajdona.
Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2014.

készítik. A gurgulával való díszítést kb. 1941-ben Eschenbach Jenő nevű iparművésztől tanulták és azóta használják. A motívumokat Eschenbach tanításai szerint alkalmazzák.³¹ Elmondta még, hogy „Varga Béla vezetésével két éven át havi 2–3 hónapos tanfolyamot tartott. Amikor már Varga tudományát átvették, akkor [Budapestről] leküldték Eschenbach Jenőt, aki továbbfejlesztette a dolgokat.”³²

A tanfolyamok pontos idejét mindössze egy dokumentum, Tóth Ferenc (1912–1976) magyarszombatfai fazekas 1936. évből származó befizetési blankettája és díszműárúk készítéséről kiállított bizonyítványa iga-

31 Néprajzi Múzeum EA 2335. Dömötör Sándor gyűjtése 1951. január 31.

32 Dömötör Sándor gyűjtése 1951. Savaria Múzeum Adattára K-153-IV. Fazekasok termelőszövetkezete Magyarszombatfán.

Tóth Ferenc tanfolyamhallgató vázlatrajza tányérszélmintákkal, 1936. Tóth László tulajdona.
Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2014.

zolja, melynek hitelességét megkérdőjelezni nem lehet, hiszen a rajta lévő 50 filléres okmánybélyeget Vasvármegye Magyarszombatfai Körjegyzőség pecsétje is hitelesíti, azon kívül, hogy a tanfolyam sikeres elvégzését Varga Béla aláírásával igazolta.³³ Ezekhez a megőrzött iratokhoz társul még egy felülnézeti, négyyszirmú rózsát ábrázoló vizeskancsó, (6. kép) egy madaras, peremén „áthúzott szárú, kottafejes mintájú” tányér,³⁴ (7. kép) a hozzájuk tartozó, feltehetően egyidőben készült rajzvázlatokkal együtt.

Úgy tűnik, hogy Varga Béla keszthelyi keramikus és vegyész nem csak ecsettel dolgozott, hiszen Tóth Ferenc vizeskancsó-ján és madaras tányérján írókás díszeket

33 Nagy 2021. 207. p. 1–2. kép.

34 Nagy 2021. 4. képtábla 11. kép (1936).

láthatunk, pont olyanokat, mint amilyenek Tóth Jenő 1945 előtt készített díztányérrját, Zsohár János 1942-ben készült edényeit fémjelzik. Ezek a négyyszirmú felülnézetű rózsák Varga Béla 1929. évi kiállítási edényein és egy 1936-os évszámú Herenden készült söröskorsón is szerepelnek.³⁵

Eschenbach Jenőről csak azt tudjuk, hogy – mint ahogy Varga Béla is – „Az Ipari Tanfolyamok Országos Vezetősége megbízásából fazekasok részére [...] 1938–1944 között díszítő, technikai tanfolyamokat vezetett. Magyarszombatfán a Vas megyei hagyományokból helyi stílust alakított ki.”³⁶ Azt csak sejtethetjük – a helyi Hangya Szövetkezettel való kapcsolatára utalva –, hogy az 1941–1942-ben készült, korábban itt ismeretlen írókás díztányérok, bokályok díszítési és szerkesztési módja tanításának részei lehettek.

Törekvések a hagyományos stílus megújítására

Czúgh Dezső fenti írásában megjegyezte, hogy a „kormány által szervezett tanfolyamok igyekeztek a díszítést a régi színvonalra emelni, előkerültek a már-már feledésbe merült motívumok. E megfogalmazás azonban csak a tanfolyamokat szorgalmazók szándékát tükrözhetette, mivel az őrségi fazekasság régi díszei rendkívül egyszerűek

voltak, számottevő, megújítandó mintakinccsel nem rendelkezett. Dömötör Sándor 1950. évi gyűjtésében az szerepel, hogy „a szombatfai fazekasság emlékeit gyerekkoruk óta kutatják, de 40–50 évnél idősebb darabokat³⁷ nem látott a faluban.”³⁸ Czúgh János magyarszombatfai fazekas (1917–1993) 1983-ban megrendezett gyűjteményes kiállítása meghívóján múltidéző önvallo-másával szembesülhetünk. „Már a tanuló évek alatt is, de utána még inkább a régi használati edények készítésével foglalkoztam. Ez a tevékenység magával hozta, hogy kutattam a régebben készített díszítéseket, azokat összegyűjtöttem és saját fantáziámmal is bőven kiegészítve díszítésben gazdagabb, színeiben változatosabb edényeket igyekeztem készíteni. (8. kép) Ezekkel a tányérok, vázákkal, edényekkel már 1934-től folyamatosan szerepeltem különféle kiállításokon.³⁹ E sorokban ráismerhetünk Domanovszky György 1983-ban megjelent könyvében testvére, Czúgh Dezső méltatására, mely tartalmában igen hasonló a fentebb leírtakkal. „Valamikor a harmincas években a Vas megyei Magyarszombatfán, miután a helyi fazekasságnak nem volt hagyományos stílusa, kísérletekbe fogott, hogy népi jellegű motívumokat és szerkesztési módot hozzon létre, amelyekkel a hagyományos formákat díszítheti. Így keletkezett a magyarszombatfainak nevezhető stílus, mely megjelölés a negyvenes években általánosan elterjedt volt. Bátyja, Czúgh

35 Magyar Iparművészet 1929. 32. évf. 7–8. sz. 150. kép. Fehér földfestékes alapon kék színű engóbbal megírt bokály képaláírása: „[Feyérmé] Kovács Erzsébet tervei után Varga Béla keszthelyi műhelyében készült színes majolikák” [A német szöveg igazít el pontosan: nem majolikák, hanem mázas engóbos fazekasmunkák]. F. Kovács Erzsébet (sz. 1889) az Állami Nőipariskola tanára, keramikus, grafikus, országos háziipari felügyelő, az Országos Iparművészeti és Háziipari kiállítás (1929) főrendezője volt.

36 Eschenbach Jenő (1908–1981) művész életrajza – BudapestAukció. <https://budapestaukcio.hu/eschenbach-jeno> festo. Utolsó letöltés: 2022. november 19.

37 Ezek között azonban figyelemre méltó lehetett egy 1902–1904 között készített tál, melyre a Malasics Pál (1879–1941) veleméri vásároló fazekasnál figyelt fel, aminek nemcsak belseje, de külső oldala is ecsettel volt díszítve, használaton kívül a konyha falára akasztották, így annak díszítésére is szolgált. Díszített, akasztóval ellátott táltra ez az egyetlen eddig ismert adat.

38 Néprajzi Múzeum EA 2335. Dömötör Sándor gyűjtése Magyarszombatfán 1950. augusztus 16–17.

39 Czúgh János kiállítása, Körmen, 1983. április 14–28. Művelődési és Ifjúsági Központ (részlet a meghívón lévő szövegből).

Fazekasok csoportja Czúgh Miklós műhelye előtt, 1937. Egy fazekasdinasztia remekei c. kiállítási katalógus, Zalaegerszeg, 2004 címlapfotója. Repróforó: Nagy Zoltán, 2020.

János ugyanebben a felfogásban dolgozott. Olyan kísérlettel állunk tehát szemben, ami példa nélküli fazekasságunk történetében.⁴⁰ A néprajzi szakírók a Czúgh fivéreket az őrségi díszkerámia megalkotóinak tartották.⁴¹ Úttörő szerepüket el kell ismerni a helyi fazekasság értékeinek⁴² összegyűjtésében és publikálásában.⁴³ Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy ifjúkori éveikre visszatekintve sem önmaguk, sem a róluk szóló írások nem említik a magyarszombatfai fazekas tanfolyamokkal való kapcsolatukat,

40 Domanovszky György: *Mai magyar népi iparművészet*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1983. (Fazekasság 31–36. p.) 36. p.

41 A Czúgh-család emlékkiállítás. Zalaegerszeg 2004. Kiállítási katalógus. Szerk.: Prokné Tirner Gyöngyi. 6. p.

42 A Czúgh család írókás díszítéseiből merít ihletet Csizmadia Katalin fazekas népi iparművész is a munkáihoz.

43 Czúgh Dezső 1952-ben népművészeti szakkört alakítva gyűjtötte össze a régi edények javát Magyarszombatfán, amit 1953-ban a Néprajzi Múzeumnak adományozott. Kresz Mária biztatására a társadalmi gyűjtők közül elsőként jelentek meg tudományos igényű írásai a Néprajzi Múzeum Adattárának *Értesítőjében* (1955), *Néprajzi Közlemények* (1959), a *Vasi Szemle* (1959) a *Göcseji Helikon* (1972) hasábjain.

Fazekasok csoportja Zsuhár János műhelyében. A hátsó sorban Csizmadia Jenő jegyző, 1938. *Gerencserek földjén*, Magyarszombatfa, 2000. 184. p. Repróforó: Nagy Zoltán, 2021.

noha Czúgh János 1934–1938 között a vékony ecsetes és írókás technika és motívumok elsajátítását, az oktatáson tanult új edényformák: váza, dísztányér, bokály, kétfülű bugyiga, pereculacs, csalikorsó – ötletét innen meríthette. Egy 1937-ben készült archív felvételen a vázakészítést és a vékony ecsetkezelést láthatjuk. A fénykép közepén Czúgh János vázát korongol, balra tőle Cseke Gyula (1905–1987) és Tóth Jenő (1908–1945) bokályt fest ecsettel, jobbra pedig Tóth Ferenc (1912–1976) „mázoloz”.⁴⁴ Ugyanabban az időben Zsuhárék műhelyében is vékony művészecsettel dolgoztak.

Kós Károly az ecsetes festésről, gurgulával való művészkedésről

Kós nem tett különbséget a kétféle ecset használatának időbeli egymásutánjáról, bár megjegyzi, hogy „az edényt megöntés után festik a disznószórból maguk készítette pa-

44 A felvétel az „Egy fazekasdinasztia remekei” – A Czúgh-család emlékkiállítás. Zalaegerszeg, 2004. kiállítási katalógus címlapján szerepel.

macccsal, amit újabban ecsetnek mondanak, vagy írják a gurgula segítségével”.⁴⁵ Kós Károly az ecsettel (pemzlivel) való díszítést új szokásként említi, hiszen megjegyzi, hogy „Régebben csak parasztedény volt... a festékezést, cifrálást, tarkállást nem ismerték”.⁴⁶ „Öreg gerencserektől lenézett tarkálás csak igen friss e vidéken.”⁴⁷ „A tanfolyamtól kezdve nyomja ki nagy sikerrel a fehéredény⁴⁸ (9. kép) a régi nyers [öntőföld nélküli], fekete [redukált égetésű] és vörös [vörösfölddel megöntött] edényt... [a fazekas] kezd mind többet feladni abból, ami régi, aminek történeti és népi gyökere van.”⁴⁹

Az akkori díszítőelemek szűk körére utal a „pamacccsal való” rózsza, mely festésének leírása figyelemre méltó. „Majdnem kizárólagos díszítő elem az edény hasára festett 8–10 szziromból álló 8 cm átmérőjű nagy rózsza és ehhez két oldalról szervesen kapcsolódó részek, melyek rendszeren egy-egy vízszintes szárból és két oldalukon 4-4 levélpárból állnak [...] a rózsza bibéje [...] és néhány szélső levél sötétbarna” [vörös]. Ennek a rózsza motívumnak közkedveltségét és elterjedtségét bizonyítja, hogy az edényeket többféle módon színezték. Színtelen vagy zöld mázzal, illetve krómzöld, vörös

öntőfölddel alapozták. (10–11. kép) „Maga falán a rózsza fehér [színtelen máz alatt], sötétzölddel megöntve [zölddel mázazva] a virág világoszöld, sötétzöld [engób] alapszínen a rózsza fehér, bibéje barna, vörös alapon [vörösfölddel megöntve, színtelen mázolv] a rózsza fehér.”⁵⁰ Ez a festés megfelel az általunk bemutatott évszámmal ellátott 1934, 1936-ban készült asztali boroskorsón és hamiskorsón látható vékony ecsettel festettel, melyben a kobaltkék szín alkalmazása domináns. Ezen kívül egyikén a fő motívumból kiágazva írókás kacsos minta is felfedezhető.⁵¹ Ez a díszítési mód minden bizonnyal a tanfolyamok ecsetes korszakából származik. Többek között Oszvatics Gyula, Zsuhár János, Czúgh János, Cseke Gyula, a velemeri Gergál János, Vass János munkáiban tetten érhetők.

Az 1930–1950 között készült edényeken lévő díszítőelemek mind tanfolyami hatást mutatnak, ahol a vékony ecsettel való díszítés és az írókás díszítőmód, nagyjából azonos időben, egymást szorosan követve mutathatók ki. Az írókával készített minták valamivel későbbiek, mértánias díszítésükkel elütnek, jelentősen túlmutatnak a korábban megfogalmazott egyszerű mintákon. (12. kép) A művészkedésre való hajlam, pereckulacsokban ábrázolt figurákkal már Zsuhár János korai munkáiban megfigyelhető.⁵² Fekete csizmában, fehér, bő gatyában, vállukon átvett szűrben ábrázolt ülő juhászok alakjával díszített négy lábon álló asztali dísznek szánt kulacsát vegyes technikával díszítette. Az előoldali papírtekercsrre rótt címadó szöveget: „Szegény legény, Szegény Juhász legény”, vala-

45 Kós 1986. 403. p.

46 Kós 1986. 402. p.

47 Kós 1944. 217. p.

48 Évszám nélküliek közül: Asztali boroskorsó nyakán körbefutó írókás vörös félkördísszel. Göcseji Múzeum NPR. 68.29.1., Fül nélküli tejesfazék kék írókás andráskereszttel, alul kettős hullámdísszel Őriszentpéteri Gyűjtemény 71.1.5., Kétfülű szűrőtál ecsetes „bimbós rózsza” díszítéssel Szenna, Rippl-Rónai Múzeum 55.64.1., Szűrőtál, vörös szárú, fekvő rózsával Bocföldre. Göcseji Múzeum NPR 1976. 26.1., Bugyiga, nyakán vörös, nyakán körbefutó írókás félkördísszel Göcseji Múzeum NPR 68. 29.1., Kétszájú bugyiga ecsetes, körbefutó „bimbós rózsával”, Őriszentpéteri Gyűjtemény 64.5.2. (II. kt. 9. kép.), Tóth Ferenc magyarszombatfai fazekas madaras tányérja írókás díszekkel (1936). Publ.: Nagy 2021. 4. képtábla 11. kép, (I. kt. 7. sz. kép).

49 Kós 1986. 405. p.

50 Kós 1986. 404. p.

51 Nagy 2021. 1. képtábla, 2. kép. „Kancsó GJ monogrammal” Velemér, 1934. Savaria Múzeum, 74.22.14., Hamiskorsó Magyarszombatfa 1936. Savaria Múzeum 74.22.5.

52 Nagy 2021. 218. p. 8. kép

Zsohár János figurális díszű perekulacs, 1951.
Savaria Múzeum, 58. 396. 1–2.
Fotó: Illés Péter, 2022.

mint a perekulacs hátoldalán végigfutó írást: „BORT–BÚZÁT–BÉKESSÉGET SZÉP–ASSZONY–FELESÉGET” írókával, míg a figurákat és az őket koszorúzó díszeket vegyes technikával festette. A kulacs vásárlás útján, mint a Magyarszombatfai „Fazekas TSZCS”-ben készült tárgy került 1951-ben múzeumba.

Kós már 1943-ban felhívta a figyelmet arra, hogy az írókázás – a tanfolyamokon ezt közvetlenül elsajátító Oszvatics, Czúgh,⁵³

53 Czúgh Jánosról Zsiga Józsefné Zsohár Gizella közléséből tudjuk, hogy a kerámiagyárban 1954-ben, 1959-ben 1963-ban – éppen úgy, mint tanítóik idejében – három hónapos tanfolyamot szervezett,

Írókázó nő Magyarszombatfán. Lechmayer
Ferenc felvétele, 1950. június 12.
Savaria Múzeum NF. 778.

Zsohár fazekasokon kívül – a nők feladattá vált, s azt „gurgulával való művészkedés”-nek nevezte. Nemcsak látta, de le is írta az új eszközzel való munkát. „Alacsony 4 lábú gyalogszéken, vagy a küszöbön kuporgó ügyeskező asszony térdére fekteti a megöntött, kiszáritott edényt. Bal kezével forgatja, miközben jobbában kissé megdülött gurgula libatoll íróján keresztül vékonyan folyó festékkel írja a megszokott mintákat... nem is annyira szemmérték, mint ügyesség kell hozzá és igen nagy gyakorlat.”⁵⁴ Az 1940-es évek elejéről két asszonyról tudunk, akik a Zsohár műhely szá-

ahol írókázni tanította a nőket. A minták 1954-től egy „dekorfüzetbe” kerültek, amit saját maguk által kitalált mintákkal gazdagítottak. Ezt a füzetet Pongrácz Ödönné Baller Gizella brigádvezető, Német Ferencné Zsoldos Júlia, Zsiga Józsefné Zsohár Gizella állították össze, főleg dísztányérrajzokat tartalmazott. A füzet 1993-ban a gyárban maradt, így elkallódott. A későbbi időkben aztán Zsohár Gizella (1943–) a közelmúltig edényeket írókázott Vörös Gábor, Papp Vilmos, Vörös Ferenc, Cseke János, id. Albert Attila, Tóth János, Varga Zoltán, Csótár Rezső fazekasoknak.

54 Kós 1986. 405. p.

mára festettek.⁵⁵ Czúgh Dezső 1950-ben elmondta, hogy „A szaktudást a korongolás és égetés jelenti főképpen, a díszítés pedig különleges művészi érzék, ami főként a nőkben van meg... Szombatfán 32 fazekas van, és 8–10 asszony tud festeni.⁵⁶ Az írókával történő díszítés az 1950-es évek elején teljesebb ki, a Kerámiagyár sajátjává válva még az üzem logójában is szerepelt.⁵⁷ Egy 1955-ben készített filmhíradórészlet is fennmaradt, ahol „Zsohár Juli kakasos díszítványokat [írókával] festeget”⁵⁸ Nem véletlen, hogy az asszonyok közül a Népi Iparművészeti Tanács (NIT) – népművészeti alkotó munkáikat elismerve – Vörös Ferenc fazekas feleségének, Vass Irén Margitnak 1956-ban, Novák Lajos fazekas feleségének, Szabó Irmának pedig 1957-ben népi iparművész címet adományozott.⁵⁹

55 Vörös Ferenc fazekas felesége Vass Irén Margit (sz. Gödörháza, 1926) népi iparművész, a kustanovici születésű Novák Lajos fazekas felesége Novák Lajosné Szabó Irma (sz. Gödörháza, 1912), aki már 1941-ben a Zsohár műhelyben festést vállalt, 1957-től népi iparművész. Ezen kívül Czúgh János felesége Oszvatics Karolina (1920–1994) 1938-ban írókázott, Varga Ferenc felesége Szőke Julianna (sz. 1937), Tóth János felesége Póczak Irén, Albert Attiláné Horváth Szabina, Varga Sándor lánya Albert Lászlóné Varga Irén (sz. 1944), Györke Gyuláné Káldi Margit (sz. 1943), Czúgh Géza felesége Mesics Elvira a gyárban írókázottak.

56 Fazekasmesterség Magyarorszábatfán. Néprajzi Múzeum EA 2335. 38.

57 Bárdosi János: *A magyarorszábatfai fazekasház*. Szombathely, 1975. Benne a Magyarorszábatfai Kerámia Vállalat grafikus logója. Tyúklábmintás bugyigakorsó rajza körül a kerámiagyár megnevezése.

58 Magyar Filmhíradó 1955. január. Berk Oszkár, Sziklai Kornél a felvétel készítői. Magyar Nemzeti Filminstézet Filmarchívuma. 1. 48 mp. Filmhíradók Online Részlet az elhangzott szövegből: „Az agyagedényeket, díszítványokat a magyar népművészet eredeti motívumaival díszítik. Festőik egyszerű falusi emberek, szakmájuk művészi...”

59 A férfiak közül e címet 1954-ben a magyarorszábatfai Czúgh Jánosnak, Czúgh Dezsőnek, 1955-ben Zsohár Jánosnak, majd 1979-ben a velemeri Varga Sándornak adományozott. A Czúgh testvérek 1970-

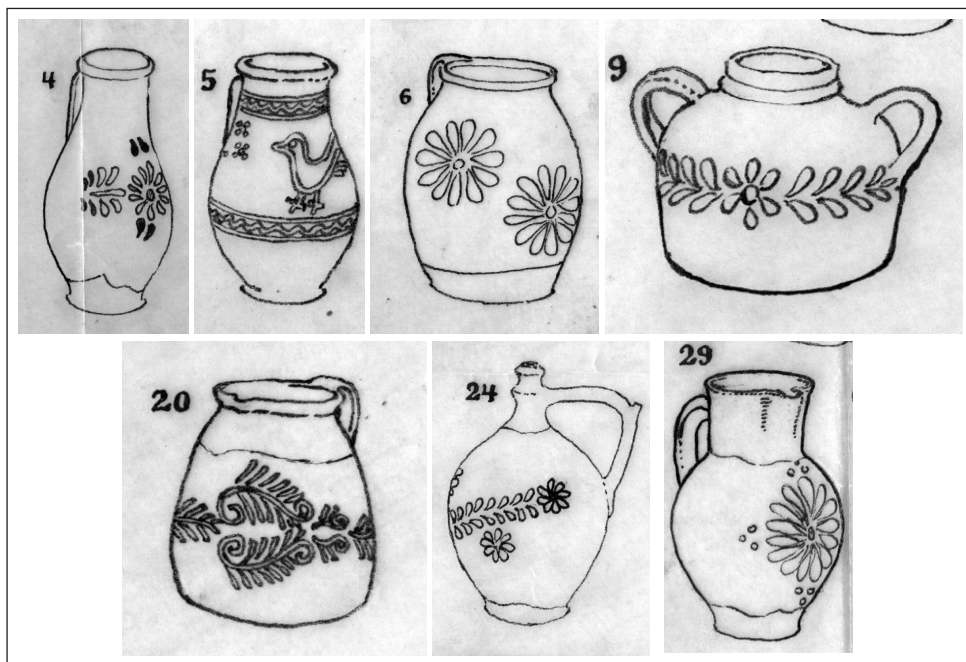
Kós Károly edényekről készült motívumrajzai

Az őrségi fazekasság arculatának iparművészek által irányított megújítása 1930–1941 között több mint egy évtizedet vett igénybe. Gáyer Gyula a változások hajnalán, míg Kós Károly annak lezajlása után végezte terepi gyűjtését, aki grafikai tábláiban megörökített hagyományos és új edényformákon kívül,⁶⁰ fényképekkel is dokumentálta a régi fazekasság disznósörtéből készült durva ecsettel festett díszítőelemeitől jól megkülönböztethető, vékony ecset és íróka használatát tükröző újításokat.⁶¹ Nyilvánvalóvá vált, hogy a Velemér-völgyi fazekasság kutatója által 1943-ban látott és lerajzolt edényekre: vizeskorsóra, kerektepsire hagyományos ecsetes festés került, de már a tejesfazékra, csaposkorsóra, pohárra vékony művészcsettel és írókával egyaránt

ben, 1972-ben Csótár Rezső szentgyörgyvölgyi fazekas pedig 2006-ban a Népművészet Mestere cím birtokosai is lettek.

60 Kós 1944. 217. p. 24. rajz, 213. p. 19. rajz.

61 Az Alsóőrségi gerencsárség = *Vasi Szemle*, 49. évf. 1986. 376–421. p. Benne: Kós Károly Züricvölgyi gerencsárség (388–421) [Kós eredeti tanulmányának újra [szerkesztett] közlése a megkerült, befejező fejezetekkel kiegészítve], Gonda György előszavával (376–377), Kresz Mária bevezetőjével (378–380), Gráfik Imre Veleméri völgyi gerencsárség című tanulmányával (381–387). *Vasi Szemle*, 1986. 3. sz. 414. p. 29. képen, „Oszvatics Gyula mázoló” Magyarorszábatfa [1943] aláírású felvétel megnevezése helytelen, mivel a kész edényei mellett ülő fazekas kezében íróka (gurgula van). A tévesen Pével Ágostonnak tulajdonított eredeti fényképfelvétel a Savaria Múzeum NF 1279. szám alatt található. Oszvatics Gyula padra és az alá helyezett hasonló edényei a fazekas nélkül. Közöttük írókás madaras tejesfazék, írókás tulipános széles fenekű poharak mind a tanfolyamon tanultakat tükrözik 416. p. 31. kép. A Savaria Múzeum fényképgyűjteményében ez a szintén 1943-ban Kós által készített felvétel ma nem található. A 417. p. 32. számú kép aláírása: „Novák Lajos edényei, Gödörháza” nem helytálló, azon az írókázó Oszvatics Gyula alakja nélkül készült azonos edényeket mutató kép látható, amit szintén Kós készített 1943-ban Magyarorszábatfán.

Kós Károly: Züricvölgyi gerencsárség. Dunántúli Szemle 1944. 217. p. 24. rajz. Edényformák.
 Ecsetes és írókás virágdíszes edényrajzai: 4. sz. tejesfazék, 5. sz. tejesfazék, 6. sz. sparheltes fazék,
 9. sz. újmódi bogrács, 20. sz. pohár, 24. sz. bugyigakorsó, 29. sz. csaposkorsó.

egymástól különböző mintákat festettek, míg tányérra, kistálra, lábasra csak a gurgulával való díszítést alkalmazták. Ezek a díszítőelemek sokkal bonyolultabb rajzúak, mint a korábról megismert nehézkes, kézzel festett száras rózsás és tulipán, így feltételezhetjük, hogy a Kós által lerajzolt „edénycifrák”,⁶² „edényformák” között található hét díszített edény rajzával együtt a tanfolyamos minták kibővíthetők. E táblázatban szereplő grafikai rajzok közül még az újmódi bogrács 9. számú ecsetes leveles, a 24. számú bugyigakorsó elágazó szárú ecsetes rózsamotívuma, valamint a 6-os számú sparheltes fazékon látható két nagy

tizenkét szirmú⁶³ és a 29-es számú csaposkorsón ecsettel festett egyes rózsafeje sorrolható a vékony ecsettel díszített edények közé. Ezeken kívül megállapítható, hogy az 5. számmal jelölt, gurgulával írt madaras tejesfazék, a 20. számú széles fenekű sparheltes pohár bonyolult rajzú tulipándíszé,⁶⁴ az ecsettel festett száras, leveles rózsás bu-

62 Kós 1944. 213. p. 19. rajz.

63 Nagy 2021. 218. p. 6. kép Czúgh Jánost 1934-ben leventeoktatóként tanfolyamos edényekkel együtt ábrázoló képen, a hátsó sor negyedik, kétfülű „görög vázán” ilyen festett rózsafejek láthatók., Nagy 2021. 222. p. 11. kép Póczak Sándor és felesége égetésekor a pajta előterében egy csoportban ilyen nagy fejű rózsák figyelhetők meg sparheltes fazékokon Kós Károly 1943-ban Gödörházán készült felvételén. Savaria Múzeum NF 1274.

64 Kós 1986. 416. p. felső sor 8., 9. edény, alsó sor 4. pohár.

gyiga, tejesfazék, asztali csaposkorsó⁶⁵ Oszvatics Gyula Magyarzombatfán készített mázas edényeivel azonosíthatók.⁶⁶ Kós Károly öt felvétele közül kettőt Oszvatics tanfolyamos edényeiről készítette,⁶⁷ hogy helyi terminusok hiányában tanulmányában e képekre utalva ne kelljen leírnia az edényeken látható ornamentikát.⁶⁸ Kós grafikai táblázatában a 25. számmal jelzett kétszájú bugyiga rajza üresen maradt, holott e korban már ezt az edényt is díszítették ecsettel, írókával egyaránt (II. sz. színes képtábla 9. kép, III. színes képtábla 20. kép). A rajzok között a 15. számmal jelzetten – fenékén és oldalfalán egyaránt lyuggatott – térszűrő látható díszítetlenül, noha az akkor már használatos fehérfölddel megöntött, csak fenéken lyukasított egyenes falú szűrők között előfordult az ecsetes leveles forgórózsza és a forgórózsával együtt látható függőleges állású bimbós rózsza ábrázolása is.⁶⁹

Tanfolyamos díszű edények jelenléte Magyarzombatfán és az Őrségi háztartásokban

A tanfolyamon tanult, írókával díszített edények a magyarzombatfai háztartásokban is megtalálhatók. Kresz Mária 1953. évi, Néprajzi Múzeumba került gyűjtésének 78 edényt magába foglaló sorozatában találunk írókával díszítettek is. Ezeket az 1920–1930-as években készülteknek tartotta. Kö-

65 Kós 1986. 414. kép felső sor 1., 3., 4. edény.

66 Kós 1986. 416. 31. kép.

67 Kós 1986. 29. kép: Oszvatics Gyula edényeivel Magyarzombatfán, 31. kép: Oszvatics Gyula edényei, 32. kép.

68 Kós 1944. 216–217. p. „E mintákat, jellegzetes műszavak hiányában, szóban leírni nem tartom érdemesnek, a rajzok és fényképek beszélnek helyettük.”

69 Göcseji Múzeum NPR 1976.26.1. Bocfölde 1930-as évek, Magyarzombatfa Fő utca, magántulajdon, Rippl-Rónai Múzeum 55.64.1. Szenna, Vasi gölön-csér munka.

Bicsák Sándor magyarzombatfai fazekas írókás pohara, Néprajzi Múzeum 54.26.76.
Reprófoto: Nagy Zoltán, 2020.

zülük Bicsák Sándor (1916–1941) osztott megöntésű tulipándíszes poharát Kós edényrajzával azonosította.⁷⁰ Tóth Gyula öblében leveles száras rózsát ábrázoló írókás tálját is ide sorolta. Zsohár műhelyében készültként határozta meg azt a bugyigakorsót, melynek nyakát sűrű hullámvonalak, hasát írókával párhuzamos vonalak tömege díszítette. Szintén gurgulával díszített egy szűrőtál is, aminek perem alatt körbefutó háromkaréjos félkördíszre Zsohár János sa-

70 Néprajzi Múzeum 54.26.76. „Kós 24. rajz. 20. ábra”, Néprajzi Múzeum 54.26.16. „Kós 24. rajz, 17. ábra”. Néprajzi Múzeum 54.26.28., „Kós 24. rajz 24. ábra, Néprajzi Múzeum 54.26.41. (Kós 24-es rajzán párja nem található), Néprajzi Múzeum M 54.26.42. (Kós 24-es rajzán nem található).

játos stílusával azonosítható.⁷¹ Találunk még itt egy felül fehérrel, alul vörössel megöntött poharat, melynek írókás díszje a szárán vízszintesen „áthúzott szárú kottafejes minta”, aminek helyben „tyúkláb” volt a neve. Az ekkor gyűjtött edények között van még egy kétfülű, kívül vörössel megöntött bögre is, falán függőleges egyenes és hullámos vonaldíszsel, amit szintén az 1930-as években készültként írt le akkor Kresz Mária.

A tanfolyamos korszak díszítési technikáit Kardos László 1943-ban megjelent táplálkozástörténeti monográfiája rajzos illusztrációiból is megismerhetjük, ahol ezt a már a háztartásokba került edényeken tanulmányozhatjuk. Két őrségi aratóbugyigán a Kósnál megismert vékony ecsetes, függőleges szerkesztésű, egy tejeles poháron pedig az edény hasán vízszintesen elhelyezett szárás, leveles rózsza változatát láthatjuk. Egy díszes kispoháron pedig gurgulával írt „álló rugókból” álló, edénynyakat körbeölelő díszet figyelhetünk meg, mely azt bizonyítja, hogy a tanfolyamokon elsajátított egyszerű rózszaábrázolás az írókás mintával egy időben csere vagy vásárlás útján a közeli falvakba is elkerülhetett.⁷² Ifj. Vass Gyula égetőkemencéje előtt látható, sparheltos pohár ecsetes festésű dupla leveles szárú rózsás, kétsparheltos pohara 1932-ben a veleméri műhelyben készült, melyet a cserekereskedelem révén távolabbi vidékekre is elvihettek.⁷³ Az írókás díszű edények a közelebbi Pankaszon és Csesztregen kívül a Somogy megyei Szennára és Darányba is eljutottak. Egyiket az edényt körbeölelő szárás tulipánok sora díszítette, a másik tyúklábmintás,

71 Nagy 2021. 212. p. 5. kép. Kerek szájú kanta nyakdíszjei.

72 Kardos László: *Az Őrség népi táplálkozása*. Budapest, 1943. 162. p. 83, 84. rajz, 206. p. 142, 143. rajz.

73 Nagy 2021. 218. p. 9. kép. A felvételt Pével Ágoston készítette 1932-ben. Savaria Múzeum NF 701.

„vízszintesen tükrözött rugómintákkal” megírt bugyiga volt.⁷⁴ (13. kép)

Id. Zsohár János műhelyében 1941–1942 között készített tanfolyamos edények termszerkezete

Az 1940-es évek elején Zsohárék jól felszerelt műhelyében az 1930-as évek tanfolyamain meggyökeresedett geometrikus mintákat kedvelték. Az új, eddig itt nem ismert dísz tárgyféléseket tizenhét magyar szombatfai, saját műhellyel rendelkező fazekas, illetve id. Zsohár János (1882–1943) fia, ifj. Zsohár János,⁷⁵ valamint segédei darabszám megfizetve készítettek – melyeket a lokalitásból kikerülve –, a Hangya Szövetkezet megrendelésére, de még külföldre is szállítottak. Az akasztóval ellátott, írókával festett, több méretben készített dísztányérok többségének perem- és középdiszzeit olyan minták tették ki, amik egy Savaria Múzeum számára 1951-ben megvásárolt edénysorozaton, (14–16. kép) valamint Lechmayer Ferenc 1950-ben, Lakner József 1952-ben készített felvételein láthatók.⁷⁶ Az 1941–1942-ben helyi fazekasoktól név szerint átvett árut típuszámával együtt, a készítésért járó összeggel együtt nyilván-

74 Bugyiga. Vörössel megöntött, körbefutó, vízszintesen szerkesztett, fehérrel-zölddel megírt tulipán-sor. RRM 55.79.1., Somogy megye, Szenna. Bugyiga, vörössel megöntött alapon, fehérrel írt, körbefutó tyúklábminta. SZNM 1992.90.8. Somogy megye, Darány.

75 Ifj. Zsohár János neve nincs a nyilvántartottak között, mivel ő közvetlenül a családi vállalkozáshoz tartozott, így termelési adatai hiányoznak, noha múzeumba került tárgyain ott találjuk monogramját az edény típuszámával együtt.

76 Savaria Múzeum 58.346.11., 58.346.17., 58.396.1-58.396.18.1-2, Nagy 2021. 218. p. 7. kép (SM NF 1431),

*Novák Lajos gödörházi fazekas készítményei. Lechmayer Ferenc felvétele, 1950.
Savaria Múzeum, NF1230*

tartották.⁷⁷ E füzetből tudjuk, hogy 1941 júniusa és 1942 januárja között eltelt fél évben 12 féle edény, összesen 22 122 darab készítéséért fizetett kétheti rendszerességgel a magyarszombatfai fazekasoknak egységsített darabáron. A napló adatai szerint Oszvatics Gyula 28 éves 1239 darabot készített, melyek közül 400 db füles lábas, 539 db falitál, 300 db kétfüles bugyiga. Tóth Ferenc 29 éves 1499 db-ot adott le, mely közül 300 db tót tál, 300 db falitál, 630 db falitányér, 85 db hamiskorsó, 114 db négyfüles bugyiga is szerepelt. Novák Lajos 34 éves

gödörházi fazekas 1356 edénye közül 300 db kanta, 270 db tejesögre, 250 db kétfüles bugyiga, 326 db négyfüles bugyiga és 210 db kislábas szerepelt. Tóth Jenő 29 éves készáruja 2642 db volt, benne 610 db kanta, 1909 db kétszájú bugyiga, 173 db hamiskorsó, 150 db kislábas. Zsohár János 33 éves segédje, Erlich Károly 2976 darab edényt készített, mely 1690 db bokályból, 871 db kétszájú bugyigából, 188 db hamiskorsóból, 87 db négyfüles bugyigából, 140 db kislábasból állt. Zsohár másik segédje, Vörös Ferenc (18 éves) 2600 db hamutál megfestésére kapott megrendelést, melyért Zsohár darabonként 5–15 fillért fizetett, de a festési jegyzékben még szerepelt 565 falitál is da-

⁷⁷ Zsohár János hagyatékában fennmaradt egy pepita irkafüzet, mely „Az áruk átvétele és erre kifizetett pénz 1941. év” címet viseli.

rabonként ugyancsak 10 fillérért A gödörházi Novák Lajosnének szintén festési jegyzéke maradt fenn, az összesen megfestett, közelebről meg nem nevezett edényért összesen 122 pengőt kapott. Albert Jenő (17 éves) összesen 1360 db edényt készített, közöttük 220 db tejesbögrét, darabonként 10 fillérért, 630 db kétfüles bugyigát darabonként 54–58 fillérért, 470 kantát darabonként 40–48 fillérért, 1941. október 4-től 1942. január 24-ig elvégzett munkája összesen 639 pengőt jövedelmezett, egy edényért átlagban 2 pengő 10 fillért kapott. Albert Jenő 1942. év első felében kizárólag ½, 1, 2, 3 literes tejesfazéka kapott megrendelést, amiből összesen 1893 darabot készített 20–30–40 filléres darabáron. Czúgh Géza, Zsohár harmadik segéde (23 éves) 1941-ben 260 db tejesbögrét, 92 db bugyigát, 527 db kétfülest, összesen 879 edényt készített, 1942 első fél évében viszont csupán tejesfazekakra kapott megrendelést, ½–3 literesig összesen 3119 darabot adott le. Czúgh Miklós (41 éves) fazekas az edény- és anyagárjegyzék szerint egy év alatt összesen 5374 edényt készített, köztük 320 db bögrét, 1750 db lábast, 1051 db szájas bugyigát és 2253 db szájaskorsót, amihez kapott 240 dkg mangánt és 12 dkg kobaltot. Czúgh János (24 éves) 350 db szájas korszót, 1511 db szájas bugyigát készített 1941. év második felében, összesen 1861 darabot. Ehhez kapott 240 dkg mangánt, 80 dkg kvarclisztet, 10 dkg réz-oxidot és 8 dkg kobaltot. Cseke Gyula (36 éves) 200 db kantát készített. Zsohár Ferenc családhoz tartozónak számító 41 éves fazekas 2248 bugyigát, Németh János (25 éves) 150 db szájaskorsót, Oskola Sándor (21 éves) 176 db bokályt készített két méretben, melyhez 3 kg fehér földet, 40 dkg mangánt és 2 dkg kobaltot kapott. Egy 1943. évi bejegyzés szerint Zsohár Ferencnek kiadtak 24 kg mázat, 7 kg kaolint, 25 dkg mangánt, 25 dkg vas-oxidot, amik köze-

lebről meg nem nevezett edények készítéséhez voltak szükségesek.

Az újabban készített, tanfolyamon tanult edényformákból 1941-ben összesen 839 db falitálat, 630 db falitányért, 1866 db bokályt, 188 db hamiskorsót, 2780 db kétszajú bugyigát 2562 db szájas bugyigát, 1707 db kétfülest és 527 db négyfüles bugyigát készítettek. Díszítésükről a pénztárcönyv nem árulkodik, azonban Zsohár János írókával díszített kétszajú bugyigája talpán ZSJ beütés mellett 11-es szám, valamint 1943-ban készített szintén írókás dísztányérja talpán Zs 35-ös szám látható,⁷⁸ aminek alapján feltelezhetjük, hogy az egyedi számmal ellátott edények egy része hasonlóan díszes lehetett. A Zsohár-füzetben nyilvántartott különböző méretben és díjazásért készített edényfélések, melyek egy része a 10. számú szövegközi képen is látható, a következők voltak: 1–3. sz. szájas bugyiga,⁷⁹ (17. kép) 4–6. sz. kétfüles bugyiga,⁸⁰ (18. kép) 7–9. sz. bokály,⁸¹ (19. kép) 10–12. sz. kétszajú

78 Göcseji Múzeum NPR 1954.35.37. kétszajú bugyiga lelőhelye Alsószenterszébent, Göcseji Múzeum NPR 1952.7.12. dísztányér lelőhelye, Magyarzombatfa.

79 Novák Lajos (sz.:190 h.:1934) gödörházi házában az udvaron asztalra tett készítményei között írókás rózsafejes díszítéssel. Lechmayer Ferenc felvétele 1950. SM NF 1230., Varga Gyula (1925–1988) száras fejes rózsá írókás díszszel véleményi házában fényképeztük 2022-ben, az edény 1970 körül készülhetett.

80 Nagy 2021. 218. p. 7. kép Lakner József 1952-ben Magyarzombatfán készült felvételén két mázas, abronccsal ellátott, kétfülű bugyiga is látható. Ugyanez a forma hasonló díszszel Czúgh János magyarzombatfai emlékszobájában is fellelhető.

81 Nagy 2021. 218. 7. kép Az 1952-ben készült fotón kettő is látható, szára írókás rózsacsokorral díszítve, de Novák Lajosnál kiállított darabok közt is akad egy bokály pár írókás szegfücsokorral díszítve. Zsohár János is készített bokályt az 1940-es évek elején, ami vásárlás útján a Savaria Múzeumba került 1951-ben. ltsz.: 58.396.8.

bugyiga,⁸² (20. kép) 13–14. sz. hamis korsó,⁸³ (21. kép) 15–16. sz. négyfüles bugyiga,⁸⁴ 17–18. sz. bugyiga,⁸⁵ 19–21. sz. szájas korsó, 22–24. sz. kanta, 25–33. sz. falitál,⁸⁶ (22. kép) 34–36. sz. tányér, 37–39. sz. tót tál, 40–45. sz. tejesfazék, 46. sz. füles lábas, 48. sz. tejesbögre. Az itt készült edények jó részét az 1951-ben 15 fővel megalakult Magyar-szombatfai Háziipari Szövetkezetben továbbra is készítették. Czúgh Dezső visszaemlékezése szerint „A régi Hangya modellekkel kezdtünk, mintákat készítettünk és elküldtük a Népművészeti Vállalatnak, rendeltek is tőlünk.”⁸⁷ E szerint a későbbi manufaktúrális termelésben a már korábban is alkalmas edényformákat és díszítésüket is megtartották. E korszakból származnak a Savaria Múzeumban található dísztányérok és más díszedények is.

82 Nagy 2021. 218. p. 7. kép. Az asztalra kiállított felső edénysor közepén található mázas, írókával díszített példánya. A magyarszombatfai fazekasházban szintén írókás változata Zsuhár Jánosnak tulajdonítható, Savaria Múzeum 2011.4.8.

83 Az archív felvételeken ilyen edény nem látható, de a magyarszombatfaiak már az 1930-as évektől készítették Nagy 2021. 1. képtábla 1., 3. (1936) kép. Czúgh János emlékszóban az írókával díszített példány, noha később készült, hasonlatos lehet a Zsuhárék által megrendeltekhez. Tóth Ferenc hamiskorsót fest Zsuhárék műhelyében 1938-ban egy csoportképen: Gerencserek Földjén 184. p.

84 Novák Lajos gödörházi fazekas munkáiról 1950-ben készült képen a bal oldalról második edény „rugómintával” díszítve. Savaria Múzeum NF 1230.

85 Nagy 2021. 212. p. 3. kép Zsuhár János műhelyében 1942-ben készült tyúklábminta bugyiga látható a geometriai mintákkal díszített díszítől mögött.

86 Az akasztható füllel ellátott falitál és tányér többféle méretben készült, mind írókás díszű. Legkorábbi példányát 1943-ból ismerjük, hátoldalán Zs [Zsuhár] 35. beütéssel. Nagy Zoltán: Hagyomány és változás a Velemér-völgyi fazekasság történetében = Ethnographia (a továbbiakban Nagy 2022) 133. évf. 2022/2 333. p. 26. kép A magyarszombatfai fazekasok TSZCS-ben való részvételük idején hasonló mintakincset használtak. Az ott festett tányérok közül nagyobb sorozat került a Savaria Múzeumba, közöttük Czúgh János ez időben készült tányérja is. Savaria Múzeum 58.407.4.

87 Moldova 1987. 427. p.

Három, tanfolyamon tanult díszítőelem vizsgálata

A tanfolyamon tanult díszítőelemek közül a Zsuhár műhelynek dolgozók között számontartott Tóth Ferenc (1912–1976) 1936-ban készült madaras tányérjának peremdíszében és a hozzá tartozó rajzvázlaton megjelenő áthúzott szárú kottafejes írókás dísz⁸⁸ fekvő „rugódíszekkel” kombinálva többnyire kisebb-nagyobb poharakon, tejesfazékon, asztali boroskorsón széles körben elterjedve közkedvelt motívummá vált,⁸⁹ megtalálható a kerámiagyár termékein, (23. kép) logóján is, de egy ugró szarvast ábrázoló bugyigakorsón is felfedezhető. (24. kép) Ez a „kottafejes” díszítőelem a Kárpát-medencei fazekasságon belül kizárólag a 18. század eleji habán edényeken mutatható ki.⁹⁰ Még ennél is régebbi időkre követhetők vissza azok a négyszirmú felül-

88 Nagy 2021.4. képtábla 11. kép, Nagy 2022. 332. p. 21. kép.

89 A Pankaszi gyűjteményben felül fehérrel, alul vörösfölddel megöntött bugyigán PK 0009, valamint egy sparheltes, barnával megöntött, sárga mázas poháron 2-2 függőleges kottafej között 2-2 tyúklábminta látható. Pk 00095. Ezekon kívül az 1960–1970-es évek között keletkezett mintegy 150 darabos, Pankasz környékén gyűjtött népi kerámia között 5 db írókás tulipáníztes bugyiga, 1 db boroskorsó, 3 db írókás száras rózsás bugyiga és pohár, 1 db csak hullámvonalakkal díszített bugyiga képviseli a tanfolyamos edények sorát.

90 Radványi Diána – Réti László: *A habánok kerámiaművészete*. Novella Kiadó, Budapest é. n. [2011] 1700-as évszámú habán korsó nyakrészén írókával festett „piramis alakú vonások” mellett „két szárán áthúzott kottafej”. 229. p. 459. kép, 1713-as évszámúmal ellátott habán korsó nyakrészén hatszirmú felül nézeti rózsza felett „rácsozott háromszög” mellett kettős vonallal áthúzott száras kottafejes minta uo. 336.p. 511. kép.

nézeti rózsák,⁹¹ melyet a szintén Zsuhárnak dolgozó Tóth Jenő (1912–1945) lapos dísz-tányérján egymás felett duplán ábrázolt.⁹² **(25. kép)** E mindössze nyolc edényen megtalálható motívum Zsuhár János (1910–1970) kétszájú bugyigáin kívül két dísz-tányérján is szerepel, melyek közül az egyikén⁹³ **(26. kép)** lévő a legnagyobb hasonlatosságot mutatja a felkutatott régiségben talált elemekkel.⁹⁴ Ennek a mintának az előképei 8–9. századi bizánci viseleten,⁹⁵ 10. századi honfoglalás kori tarsolyverete-ken,⁹⁶ a Képes Krónika lapjain,⁹⁷ Szent László hermájának palástrajzán⁹⁸ is nyomon követhetők. A későbbiekben a Kárpát-medencében a török által meg nem szállt

erdélyi, felvidéki területekről ismertek leginkább. A főrangúak tárgyi hagyatékából származtatható felülnézeti négyszirmú rózsza a 16. századi metéltmázás kerámián is megjelenik,⁹⁹ de egyéb 18–19. századi ólom-mázás kerámiákon is kimutathatók.¹⁰⁰ Ezen kívül megtalálható egy 15. századi ónmázás reneszánsz fajansz tányértöredéken és padlócsempén,¹⁰¹ 16. századi ónmázás habán edényeken,¹⁰² 17. századi ötvösműveken,¹⁰³ valamint ugyanebből a korból származó templomi festett kazettákon,¹⁰⁴ festett lá-

- 91 A magyarszombatfai fazekasok edényein feltűnő négyszirmú felülnézeti rózsák közvetlen mintaadója az 1929. évi Iparművészeti Kiállításon részt vevő Varga Béla, akinek készthelyi műhelyében készült edényein ez a díszítőelem: egy fehérrel megöntött kékkel írókázott, festett bokályán és dísz-tányérjain tanulmányozható. Tervezőjük azonban F. Kovács Erzsébet, sz. 1889) grafikus, keramikus, a kiállítás fő rendezője, országos háziipari felügyelő volt. Ehhez igen hasonló minta látható a karcagi kiállító, Endrő Margit (sz. 1906) Budapesten és Bécsben tanult iparművész „mázás engőbe edényein,” valamint a Hódmezővásárhelyi Művészek Majolika- és Agyagipar Telepe által kiállított vázák, csalikorsón is ezek a felülnézeti rózsák láthatók. A fentiekre példák: Magyar Iparművészet 1929. 32. évf. 7–8. sz. 149, 150, Magyar Iparművészet 1930. 33. évf. 7–8. sz. 16., 17. kép.
- 92 A dísztlal Bajánsenyén, a Helytörténeti és Néprajzi kiállításban tanulmányozható.
- 93 Savaria Múzeum 58.407.1. Zsuhár János által készített dísztlal, hátoldalán Kgyár [Kerámiagyár] 32/2 P beütéssel.
- 94 E motívum nyomon követése elhangzott az Anyagi és szellemi javak migrációja a Kárpát-medencében 11. Kézművesipar-történeti Szimpózium 2022. november 10–11-én megtartott budapesti konferenciáján. A népi iparművészet kezdete Magyarszombatfán. Az 1930-as évek fazekas tanfolyamain honosított írókás díszítőelem, a négyszirmú rózsza eredete és diffúziója címmel. Nyomatotott formában megjelent a *Körmenői Figyelő* 2022. decemberi számában.
- 95 Elefántcsont diptychon részlete. Bizánc. Kr. u. 505. Aerobindus konzul cirkuszban parancsot ad. Bizánci Művészet. 1978. 33. kép. Ermitázs.

- 96 Bronz tarsolyveret. 10. század. Tiszavasvár–Nagy-Gyepáros 16. sír. Vasvári Pál Múzeum 67.3.1–2.
- 97 Képes Krónika 1360–1370. 17. kép. Inicialé pereme. Lehel kürtjével fejen sújtja a német császárt. Révész László: A magyarok bejövetele. 31. p. 18. kép.
- 98 Szent László hermájának részlete. 1486. Győr, Székesegyház. Régiségek könyve. 193. p. 15. kép
- 99 Metéltmázás kerámia részlete. 16. sz. első fele. Szécsény, Vár. Mátyás utáni királyi műhelyből. A Magyar Nemzeti Múzeum. 165. p. 69. kép. 64. 3.C.
- 100 25. kép. Korsó részlete. Homoróddaróc. 1760. Az erdélyi fazekasművészet remekei. München 1998. 81. p. 40. kép. Tányér. 18. sz. középe, Zilah. Csupor István: Népi kerámia a Rozsnyai Gyűjteményben. Létavértes 2022. 20. p., Korsó részlete. Beszterce. 1804. Csupor István: Erdély kerámiaművészete. 127. p. 248. kép, Menyasszonyi tányér részlete. Vámfalu. 19. század második fele. Nagyházi katalógus 2022. 27. p. 93. kép, Mázatlan fazék részlete, Munkács. 18–19. század. Csupor István: Népi kerámia a Rozsnyai Gyűjteményben. Létavértes 427. p. 1870. kép.
- 101 Ónmázás tányértöredék, 1475–1499. Pesaro, Itália. Beatrix hozománya. 142. p. 3. 27. kép, Majolika padlócsempé. 1485 után. Buda. Lelőhely: Vác, Vár. Tra-gor Ignác Múzeum 93.5.1. Beatrix hozománya. 113. p. 2. 66. kép.
- 102 Önfedeles habán ónmázás korsó részlete. 1667. Radványi Béla: Magyar családélet és háztartás. 130. p. 172. sz.
- 103 Aranyozott ezüstpohár részlete. Erdély. 17. sz. 1. fele. Magyar Nemzeti Múzeum Ó 2014.27. Ötvösművek az egykori Herczog gyűjteményből. Magyar Nemzeti Múzeum 2005. kiállítási katalógus 21. kép
- 104 Tarcsafalva unitárius templom mennyezetkazet-tája 1700. Huszka József a rajzoló gyűjtő. 101. p. 131. kép.

dákon,¹⁰⁵ úrihímezéseken,¹⁰⁶ miseruhákon,¹⁰⁷ 18. századi céhiratokon¹⁰⁸ is fennmaradtak. Mindez azt bizonyítja, hogy nem Vas megyei helyben talált fazekas díszítőelem felújítása történt meg az 1930-as években, hanem a képzett iparművészek által tudott, Vas megyében ismeretlen motívumot szorgalmaztak és honosítottak meg a fazekasok körében.

Van azonban még egy írókás díszítőelem, melynek tanfolyamos eredete csupán Kós edényrajzain, 1943. évi fényképfelvételein, Oszvatics Gyula (1913–1965) tejesfazekán, sparheltes poharain fedezhető fel.¹⁰⁹ Ez a bonyolult rajzú száras fekvő tulipán valójában Csótár Géza (1917–1979) szentgyörgyvölgyi fazekas két edényének díszítményeivel megegyező, valamint Bicsák Sándor (sz:1916 h:948) magyarszombatfai fazekas osztott színezésű poharán látható írókás tulipándíszssel is azonosnak tekinthető. Ez utóbbi edény készítése idejét a gyűjtő, Kresz Mária az 1920-as évek végére, az 1930-as évekre becsülte meg.¹¹⁰ Ez a jellegzetes, csak itt előforduló díszítőelem – noha néhány darabja Zala és Somogy megyébe, valamint a közeli Őrségbe is eljutott – valójában a lokalitásból hosszú ideig nem lépett ki. Varga Sándor (1913–1989) veleméri

fazekas – aki 1934-ben szintén részt vett egy tanfolyamon – 1970-es években készített boroskorsóin, poharain előtűnnek ezek a tulipánok, sőt egy-egy edényen más elemmel ötvözve tovább is fejlődtek. Azonban köztudott, hogy Varga Sándor fiatal kora óta saját díszítési stílust kialakítva valójában ecsettel dolgozott. **(27. kép)** Elképzelhető, hogy tulipánjait talán nem is ő, hanem a kerámiagyárban az 1960–1970-es években írókázó leánya, Albert Lászlóné Varga Irén (sz. 1944) segítő családtagként feliratozta és díszítette. **(28–30. kép)** Ezt a kiforrott díszítőelemet vette át az 1970-es években Varga Sándor veleméri műhelyében fiatal korában nyaranta gyakorta megforduló R. Nagy Erika budapesti, ma Érden lakó iparművész, aki e szellemben készült, írókával díszített edényeit később országos vásárokon is árusította.

A díszítési módok rétegzettsége

Korábban megjelent tanulmányainkban behatóan foglalkoztunk az Őrségi fazekasság 1831–1925 között készült edényein látható régies díszítőelemekkel,¹¹¹ de nem vettük számba az 1900–1930 közötti jól érzékelhető változásokat, melyek elsősorban az öntőföldek elterjedésével és az edényeken való alkalmazásával, a korábbi függőleges, sávos ecsetes díszítési mód edényt körülölelő vízszintes szerkesztésére változott. Míg az Őrségi fazekasok régi generációjánál, akik megérték az 1930-as, 1940-es éveket: (Tóth György (1872–1941) Könye József (1853–1926), Né-

105 Festett láda. 17. század, Bács-Bodrog Vármegye. 1896. Millenniumi Falu Néprajzi Múzeum 23546. Magyar Néprajz III. 260. kép.

106 Széchy Mária terítőjének részlete. 17. századi úrihímezés. Régiségek könyve 43. p. 49. kép.

107 Casirus Domokos erdélyi püspök 1633-ban készült miseruhájának részlete. Huszka József, a rajzoló, gyűjtő 110. p. 158–160. kép.

108 A szombathelyi takács céh felszabadító levelének részlete. 1769. (magántulajdon, Szombathely).

109 Kós 1944. 409. 24. sz., Kós 1986. 414. p. 29. kép, 416. p. 31. kép.

110 Néprajzi Múzeum 54.26.76. „Pohár”. Magyarszombatfa, Vas megye Leírókartonja 4. pontja szerint „Magyarszombatfán Bicsák Sándor készítette az 1920-as évek végén, vagy az 1930-as években. A két liternél kisebb fazékkormát nevezik pohárnak. Tejnek, tejfölnek használják.”

111 Nagy Zoltán: Az Őrségi fazekasság három nemzedék távlatából = *Vasi Szemle* 74. évf. 2020. 3. sz. 337–363. Benne: Három nemzedék boroskorsóinak díszítő elemei 347–349. p., Nagy Zoltán: Az Őrségi fazekasság díszítményeinek változása = *Vasi Szemle* 76. évf. 2022. 2. sz. 191–211. p. Benne: A borverő korszok formái és díszítőelemeinek rendszere. 197–210. p.

meth Ferenc (1864–1933), Horváth Sándor (1872–1943), Gergál János (1870–1952), Zsohár Dániel (1866–1945), Szakál Sándor (1854–1941), fennmaradt edényeiket tanulmányozhattuk, melyeken csak a disznósörtéből készült pemzlivel való egyszerű dísz, máz alatti fehér csikozást, zöld ágat vagy rozmaringmintát vagy ujjal pötttyözést láthattunk, s a legrégebb, legjellemzőbb dísz a korongon készült mazzagmintá, kifogatás, plasztikus abroncs és gombdíszek sokasága, az ünnepi edényeiken a zöld máz uralkodott. Közöttük is megfigyelhettünk azonban a 20. század első évtizedeiben bekövetkező apróbb újításokat. Ekkor a barna és sárga máz, valamint az ünnepi edények vörösfölddel való megöntése vált divattá. Megjelent az ecsetes írással való díszítés, 1903-ban a ma is egyedülállóan tartó ecsetes virágbokor¹¹² amellett, hogy a vörös engóbbal megöntött kis bugyigákon a tepszikbe rajzolt pemzlis, széles karikákon kívül egyszerű, folthatású leveles rózsák és tulipánok is helyet kaptak. Az 1880-ban megismert rozmaringviszont az 1925 után készült edényekről végleg elkopott. Az órségi edényeken gyakorta csak egy-egy virág szerepelt, mely az edény kiöntője alatt függőlegesen, vagy hasán vízszintesen szerkesztve vált ismerté. Erre jó példa az a két azonos, kifogatott, sárga mázas vizeskorsó, melyeken a kétféle rózsaszál kétféle szerkesztési módban jelenik meg. A sárga máz és a vékony ecsetes festés, más hasonló edényen a kétszínű ecsetes levélfestés, az írókával rajzolt barna virágszár¹¹³ azt jelzi, hogy a közkedvelt, általában kívül

mázatlan, vagy kevésbé díszített vizeskorsók az 1930-as évek második felében készülhettek. (31–32. kép)

Az öntőföldök használata

A különböző öntőföldekkel alapozott és fröcskölt edények teret nyertek már a 20. század első évtizedében. A fazekasok vásárra szánt edényei kivilágosodtak, színesedtek. A század fordulóján a veleméri erdőben a föld felszínéhez közel jó minőségű vörösföldet találtak, amit kosárszámra hordtak műhelyükbe a fazekasok. Mangán-oxidból, „barnaföldből” a falvak határában gumók formájában találtak eleget. Nagyobb mennyiségű vörösföldet a veleméri Vass János (sz. 1891) kocsin hordta Sümegről, a magyarszombatfai Bicsák Pál (sz. 1905) pedig a fehér földet Csákerényből hozatta szekérszám, amit később Csehszlovákiából, Poltárról szereztek be.¹¹⁴ Az évszámok edények tanúságaként 1930-tól gyakorivá vált a fehér engóbbal megöntött, színtelennel mázolt edény, de ugyanettől a kortól az osztott színnel való alapozás is teret nyert. Általában az edény nyakát, vállát, fülének egy részét fehér földdel, a hasat a talpig vörössel, barnával, zölddel öntötték meg kinek-kinek az ízlése szerint. Az 1900–1940 között készült mintegy 450 db megvizsgált,¹¹⁵ 28 különböző típusú edény egyharmadán kívül-belül máz van, míg kétharmaduk ese-

112 Nagy 2020. 4. t. 3-4. k. SM 58.177. Velemér, 1903.

113 Függőleges szerkesztésű, a sárga mázas vizeskorsó kiöntője alatt és egy-egy oldalán ecsettel festett nyolcszirmú fehér rózsák két lehajló írókával barna szárral, fehér levelekkel. Szabadtéri Néprajzi Múzeum 1980.29.123., hasonló sárga mázas korsó vízszintesen szerkesztett zöld-fehérral párban, váltakozó ecsetes festésű szárral, középen a rózsák helyett zöld-fehér ágakkal. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 1977.10.69.

114 Czúgh Dezső 1959. a 145. p.

115 A Néprajzi Múzeum (NM), a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (SZNM), a Rippl-Rónai Múzeum (RRM), a Thury György Múzeum (TGYM), a Göcseji Múzeum (GM), a Savaria Múzeum (SM), a Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum (DBSLM), a Pável Ágoston Múzeum (PÁM), az Óriszentpéteri Gyűjtemény (ÖGY), a Pankaszi Gyűjtemény (PK), id. Albert Attila magyarszombatfai gyűjteménye (AGY) a Hegyhátszentpéteri, Zalalövői Tájháznak, valamint magángyűjtők kerámiaanyagának áttekintését követően alakult ki ez a szám.

tében az ólommáz alatt ecsettel vagy írókával festett díszítés is felfedezhető. A szemrevételezettek között van 35 boroskorsó, 45 asztali boroskancsó, 105 bugyiga, 14 vizeskorsó, 33 pohár, 26 fazék, 20 kuglófsütő, 42 tányér, tál, 15 szűrőtál, 8 lábas, 9 fedő, 30 tejesfazék, 10 kerektepsi, 3 szegletes tepsi, 3 mécses, 10 váza, 2 virágcserep, 5 háromlábú bogrács, 1 persely, 15 kétszájú bugyiga, 2 tintatartó, 1 tarkedlisütő, 6 mosogató melence, 1 bokály, 3 csalikorsó, 4 lisztes bödön,¹ db kulacs,¹ db ikerpohár.

Az egyes díszítőelemek szerkesztésének arányai

A számba vett edények közül 289 db ecsetes, írókás díszítési elemmel is rendelkezik. Közöttük 36 db pemzlivel függőlegesen díszített, ez a vizsgált edények 12,5%-a. Vékony ecsetes, függőleges szerkesztésű virágdíszek 19 db-on figyelhetők meg, az összes edény 6,5%-án. Vékony ecsetes, vízszintes szerkesztésű virágdísz 57 db edényen van, az összes 19,7%-án. A hagyományos függőleges szerkesztés tovább él ugyan a tanfolyamos edények sorában, de az edényttestet mind jobban körülölelő virágdíszek aránya háromszor nagyobb. Az írókával díszített edények száma 161 db. Ebből rózsza ábrázolása 57 db edényen van, 20,5%. Tulipán 32 darabon, 12%. Egyéb tanfolyamos dísz 49 db, 12%. Egyszerű geometrikus dísz 18 db-on 6,6%. Az írókás rózszaábrázolás a vizsgált edények körében közel kétszerese a tulipánnak. A függőleges szerkesztés 25 darabon figyelhető meg 15%-on, míg a vízszintesen körülölelő szerkesztési mód 100 edénynek a 62%-án látható. Ennél a díszítési módnál négyszer több a térfoglaló, vízszintes tengelyű díszítés a régebbi, hagyományos függőleges szerkesztési móddal szemben. 1930–1950 között az íróka használata 53 százalékra nőtt, az ecsetesek

36, és a fröcskölt edények 10 százalékával szemben. A közelmúltban megjelent *Az őr-ségi fazekasok* című „képeskönyv” a régebbi és közelmúltbeli őr-ségi fazekasok edényeit – és a mai fazekasokat – veszi számba. Az 552 számozott, különböző csoportokba rendezett fazekasmunkák ötöde, 122 db 22%-a díszített, közülük 40 vékony ecsettel festett rózsát (7%), míg 80 írókás rózsát, tulipánt, tyúklábmintát (15%) mutat, megerősítve az eddigi gyűjtésünk alapján felvetett arányokat.¹¹⁶

Virágok színezése az edényeken

A régmúltban a fehér engóbos csíkozás az edény magafalán történt, a díszítést fedő zöld máz szinte kizárólagosságot élvezett, ekkor a fehér engób a máz alatt halványzöld színűre változott. A 20. század fordulóját követően a fehér csíkozás a rozmaringgal együtt a vas-oxidos máz alatt sárga színre váltott.

Általánosnak mondható, hogy az őr-ségi fazekasság kétféle virága a rózsza és a tulipán, a régi hagyományt megtartva akár pemzlivel, vékonyecsettel vagy írókával került is fel az edény magafalára, vagy öntőföldes felületre, a szintelen máz alatt egyaránt eredeti fehér színében látható. Így van ez az osztott formában megöntött edényeknél is, ahol az alapozás sok esetben boltból vásárolt króm-oxiddal történik. Ebben az esetben a virág mindig fehér, de száras levelei vörösfölddel festettek. Ha barna az öntőföld, akkor a virág fehér, de levelei és a virágközép zöld. A vörös, barna (fekete) öntőföldekkel alapozott edényeken a virág feje és szára mindig fehér, de a virágközép és néhány kis levél zöld színt is kaphat. Kivételt képez az 1930-as évektől meghonosított fehér földel, olykor kaolinnal megöntött „fehér”

¹¹⁶ Márkus Rita – Dr. Markovics Tibor: *Az őr-ségi fazekasok*. Szülőföld Könyvkiadó, 2022. 199 p.

edény, ahol a virágok vörösfölddel festettek, száras levelük zöld színű a virág közepével együtt. Ezeken az edényeken ritkán ugyan, de az itt újdonságnak számító kobaltkék is szerepet kaphat, ami szorosan a tanfolyamokhoz köthető a bolti, készen vásárolható sárga engóbbal együtt, amit néhány edényen megfigyelhettünk. Az írókával díszítettek esetében a többszínűség szinte alapkövetelmény lett, bár az egy színnel, fehérrel való festés összességében még mindig jelentős mértékű, 55%-os. Már a korai darabokon is jellemző a három, esetleg négy szín, ahol a szirmos virág fehér ugyan, de kiegészítőként a piros, fehér, zöld gyakori, a vizsgált edények 45%-uknál felfedezhető. A több színnel való írókázás nagy gyakorlatot feltételez, ezt a munkát az 1940-es, 1950-es évektől többnyire nők végezték, de az edényeket továbbra is a férfiak korongozták.

Összegzés

Az őrségi fazekasság öntőföldekkel megöntött, többnyire színtelen ólomázzal „mázolozott” használati edényeinek „cifrázása” mértéktartó maradt az 1930-as években is. Jellemzően az edénytesten jól látható, szembeötlő felületeket – a füllel átellenes nyak alatti hasi részt, vagy/és az edény két oldalát – használták díszítésre, ahová a hagyományos függőleges szerkesztés esetében csak egy, vagy a díszítőelemet ismételve két oldalt még egy-egy száras-leveles vékony ecsettel festett virág, többnyire felül- és oldalnézetű rózsá került. A vízszintes szerkesztésű díszítőelemek esetén ecsetes száras, leveles forgórózsá vagy bimbós rózsá tölti be a központi helyet olykor elágazva, mely elem az edényt körülölelve ráfestések nélkül megismétlődhet. Az írókával díszített használati edények esetében ha-

sonló szerkesztési móddal találkozunk, azaz a különbséggel, hogy a tulipánábrázolás egyes esetekben csokrot alkotva függőleges, de többnyire fekvő, az edényt körbeölelően lazán egymást követően ismétlődő. Az írókás festés esetében gyakori a fehér, barna, piros, zöld (ritkán a kék) színnel töltött írókák használata akár egy edényen is, ami az ecsetes festés esetében általában két színt használva a rózsák szirmjának közepére és a levelek megfestésére korlátozódik. Új divattá vált az edényeken az öntőföldök közül a vörös, barna és krómzöld, valamint a fehérföld használata, és az osztott színű (fehér-vörös, fehér-barna, fehér-zöld) díszítés alá történő alapozás, mely a tanfolyamos idők alatt széles körben elterjedt. Az újfajta – általában közvetítő, megrendelő kereskedelmi hálózat igényeit kielégítve – díszítványrok és díszedények nagy többsége a felület egészét betöltően írókás díszítést kap, melynek sokszínűsége vélhetően Eschenbach Jenő budapesti iparművész tanításait tükrözi. A mellékletben **(I–IV. számú grafikai tábla)** 32 db, eredeti környezetükből kiragadott, önálló díszítőelem grafikáját vonultatjuk fel az ecsetes rózsá, írókás rózsá, ecsetes tulipán, írókás tulipán, írókás négyszirmú felülnézeti rózsá, a szárain vízszintes vonallal áthúzott kottafejes mintával kombinált vízszintesen tükrözött rugókból álló tyúklábminta bemutatására, melyek leírása felidézi a környezet szerkesztési elveit és a színes képtáblákon bemutatott edényeken **(I–IV. számú. képtábla 1–32.)** megfigyelhető, e korra jellemző szingargazdagságot is.

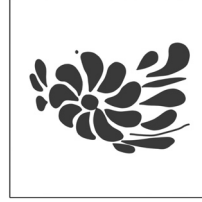
Végezetül megköszönöm dr. Illés Péter etnológus főmuzeológusnak a Savaria Múzeum kerámia anyagának részemre történő válogatását, fényképezését, Nagy-Pölös Andrea néprajzkutató, fazekasnak szakmai tanácsait.

I. számú grafikai tábla

Grafika: Bodnár Katalin

1. Sárga mázas vizeskorsó részlete. Függőleges állású száras, leveles, nyolcszirmú fehér rózsza. VSZ 2021.3.t.6.k. Őriszentpéteri Gyűjtemény 64.24.1 (színes fotója: 4.t.31.k.)

2. „Hamiskorsó” részlete „1930”. Nyolcszirmú barnászvörös rózsza zöld középpel, zöld levelekkel. VSZ 2021/2.1.t.1.kép SM 58.395.1

3. Fehérrel, króm-oxidos zölddel megöntött boroskorsó részlete, 1930. Kétszáras, leveles fehér rózsza. VSZ.2021/2.3.t.1.

4. Fehérrel megöntött asztali boroskorsó részlete, 1936. Kétfelé hajló rózszaág, kék leveles szárazakkal, vörös levelű kék bimbókkal. VSZ 2021/2. 1.t.3. k SM 74.22.5

5. Sebők Gyula veleméri fazekas osztott színű: fehérrel és vörösfölddel megöntött „poharának” részlete. Függőleges állású stilizált fehér bimbós rózsza.

6. Króm-oxidral megöntött zöld bugyiga részlete. A nyolc szirmú rózsza fehér, a leveles ág és a rózsza bimbója vörös földdel festett. Zalalövő, magángyűjtemény (színes fotója: II.t.9.k.)

7. Króm-oxidral megöntött zöld bugyiga részlete. Egy tőből kinövő három ágra hajló bimbós rózsza, fehér közepén vörös ponttal, a bimbó alatti második levélpár vörös. Őrség. GM NPR 2005. 1. 60. (színes fotója: II.t.11.k.)

8. Avas Bálint kerkaskápolnai fazekas osztott színű: felül fehérrel, alul vörösfölddel megöntött bugyigájának részlete, 1938. Az évszám késsel, a szálkás levelek fehérrel és késsel írókázottak. A forgórózsza fehér, ecsettel festett. VSZ 2021/2. 4. t. 1. k. Pankaszi Gyűjtemény PK 0021

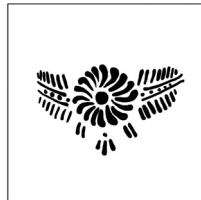
II. számú grafikai tábla

Grafika: Bodnár Katalin

1. Vass Sándor veleméri fazekas osztott színű: felül fehérrel, alul zölddel megöntött boroskorsójának részlete, 1934. Az írókával festett tulipán és ecsettel festett nyolcszirmú rózsza fehér, a rózsaközép és a tulipán kelyhében lévő írókás pontok barnák a nyakon lévő rozmaringgal együtt.

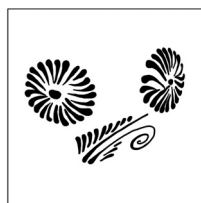
VSZ 2021/2. 3.t.2.k. TGYM 52.303.1

2. Zölddel megöntött pohár részlete. A sokszirmú forgórózsa és kétoldalt írókával festett szálkás leveles ág fehér. Csesztreg, tájház.

3. Vörös Ferenc magyarszombatfai fazekas barnával megöntött poharának részlete. A sokszirmú rózsza és kacsos szára fehér, a rózsaközép, a vonalas levelek és kísérő pontok zöldek.

4. Zsohár János törött bokályának részlete, 1943. A barna alapozóra írókával sárga engőbos, sokszirmú, vörös középi rózsák kerültek, alattuk fehér, piros, zöld kacsos minták, az edény nyakán piros, fehér, zöld csíkok. GM NPR 1952.7.208.

5. Zsohár János fehérrel megöntött mosogatótálának részlete, 1947. A vörössel írókázott évszám felett sokszirmú vörös rózsafej, kétoldalt vonalas szárak.

SM 2011.4.12

6. 1930-ban készült osztott színű boroskorsó fedőlapjának részlete. Az ecsettel festett zöld évszámok között kis száras, fejes tulipán. VSZ 2011/2 3. t. 1

7. Vörössel megöntött kis bugyiga részlete. Egyetlen díszje a függőleges fehérrel festett ecsetes száras tulipán. Őriszentpéteri Gyűjtemény .64. 1-2.

8. Varga Sándor veleméri fazekas osztott színű asztali boroskorsójának részlete. Az edény talpa közelében vörös alapozáson fehér száras tulipán zöld díszítő pontokkal, szálkás levelekkel. HH 1-3173. (színes képe: IV. t. 27.k.)

III. számú grafikai tábla

Grafika: Bodnár Katalin

1. Fehérrel megöntött mosogatótál részlete. Fehér, zöld, vörös színnel írt, függőlegesen szerkesztett tulipáncsokor. Pável Ágoston Múzeum 83.2.105

2. Pohár részlete. Magafalán fehérrel írt, barnával díszített, függőlegesen szerkesztett tulipáncsokor. (Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum 70.9. 1)

3. Csótár Géza barnával megöntött lisztesbödönjének részlete. Írókás, fehér, piros, zöld színnel festett, vízszintes szerkesztésű körbefutó tulipánok. Göcseji Múzeum NPR 52.18.3 (színes képe: I. t. 4. k.)

4. Csótár Géza barnával megöntött, fedeles cukortartójának részlete. Írókás, fehér, zöld, vörös színnel az edény testén ferdén írt száras, leveles tulipán. Göcseji Múzeum NPR 1961.14.1 (színes képe: I. t. 5. k.)

5. Zölddel megöntött bugyiga részlete. A vizesedény hasán oldalt 25 szirmú fehérrel, vörössel írt forgórózsa mellett ferdén elhelyezett két ágra hajló fehér tulipánok. Zalalövői magángyűjtemény.

6. Varga Sándor veleméri fazekas 1974-ben készített, vörössel megöntött bugyigájának részlete. Írókás, fehérrel írt vízszintesen szerkesztett száras tulipánok körbe fogják az edényt. R. Nagy Erika iparművész gyűjtése Erd (színes képe: IV.t. 18. k.)

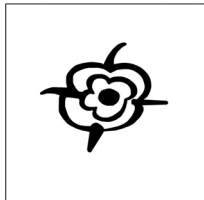
7. Varga Sándor krómzölddel megöntött bugyigájának részlete. Füllel szembe lévő oldalán függőleges szerkesztésű fehér, barna, vörös színnel megírt tulipán, kelyhében hatszirmú rózsával. R. Nagy Erika iparművész gyűjtése Erd.

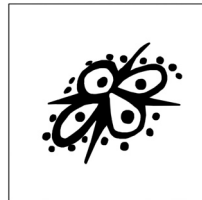
8. Varga Sándor 1976-ban készült osztott színű boros korsójának részlete. A barnával megöntött edény füllel átellenes oldalán két hatszirmú rózsá között függőleges szerkesztésű, fehér, vörös, zöld színnel írt három egymásba rajzolt tulipán. Göcseji Múzeum NPR 1977.7.1 (színes képe: IV. t. 30. k.)

IV. számú grafikai tábla

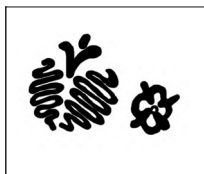
Grafika: Bodnár Katalin

1. sz. Tóth Ferenc 1936. évi tanfolyamon készített vizeskancsójának részlete. Barna engóbbal alapozott kancsó pereme alatt zöld kacsos minta, két oldalán függőleges „rugók” között zölddel kontúrozott fehérrel írókázott stilizált négy szírmű felülnézeti rózsza. Tóth László tulajdona Érd. (színes képe: I.t.6.k.)

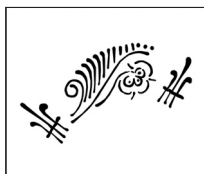
2. sz. Zsohár János 1943-ban készített kétszájú bugyigájának részlete. A barna engóbbal megöntött edényen fehérrel pontozott „rugók”, „kengyele” és kiöntői alatt vörössel pontozott fehérrel írt négy szírmű stilizált felülnézeti rózsza. SM 2011.4.8.

3. sz. Zsohár János Hangya Szövetkezet számára készített kétszájú bugyigájának részlete. Barnával megöntött edény testén fehér, zöld, piros színnel írókázott díszítések. Zöld leveles kettős rugók között stilizált, fehérrel írt négyszírmű felülnézeti rózsák. Göcseji Múzeum 1954.35.37

4. sz. Tóth Ferenc 1936. évi tanfolyamon készített madaras tányérának részlete. A fehérrel megöntött tányér barna színnel írókázott. Öblében ágon ülő madár, szélein íves kiképzésű kunkorba végződő szálkás levelű ágak között „áthúzott szárú kottafej” díszekkel. Tóth László tulajdona. VSZ 2021/2. 4. t. 11. kép (színes képe: I. t. 7. k.)

5. sz. Zsohár János 1943-ban készített dísztányérának részlete. A barna alapozású tányér öblében tulipáncsokor, szélein kottafejes és kunkorágas díszek között stilizált felülnézeti négyszírmű rózsza. Göcseji Múzeum 1952. 7. 122. Ethnographia 2022/2. 33. p. 26. kép.

6. sz. Czúgh János dísztányérának részlete. A barnával megöntött tányér peremén vörössel, fehérrel írt háromszögbe foglalt vonalas dísz, közöttük zöld „száras kottafejek”. Czúgh János emlékszóba, Magyarorszatfja. (színes képe: I. t. 8. k.)

7. sz. Tóth László 1954. évben inasvizsgája emlékére készült bugyigájának részlete. A vörössel megöntött edényen Zsohár Júlia által írókázott kottafejes minta vízszintesen tükrözött rugókkal. Tóth László tulajdona. VSZ 2021/2. 222. p. 13. kép

8. sz. Magyarorszatfjai Kerámia Vállalat logója, 1970-es évek. Az őrsegi fajekasság népművészeti gyökereit szimbolizáló bugyigakorsón a Zsohár műhelyből 1942-ből megismert tanfolyamos írókás minta látható. VSZ 2021/2. 212. p. 5. kép.

I. számú képtábla

1. kép. Asztali boroskorsó. Velemér GJ 1934. Ecsetes bimbós rózsza. Savaria Múzeum 74.22.14. Fotó: Illés Péter

2. kép. Madaras váza. Csótár Géza, Szentgyörgyvölgy, 1930-as évek. Göcseji Múzeum NPR 1955.98.3 digitális adatbázis

3. kép. Szőlőfürtös asztali boroskorsó, Zsuhár János, Magyarszombatfa (Albert Attila gyűjteménye). Fotó: ifj. Albert Attila 2020.

4. kép. Lisztesbödön. Csótár Géza Szentgyörgyvölgy, 1930-as évek, három színnel festett írókás tulipándísszel. Göcseji Múzeum NPR 52.18.3. Fotó: Rosta József 1983.

5. kép. Fedeles cukortartó. Csótár Géza, Szentgyörgyvölgy, 1930-as évek, három színnel festett írókás tulipándísszel. Göcseji Múzeum NPR 1961.14.1.1.-2. Fotó: Rosta József 1983.

6. kép. Tóth Ferenc tanfolyamon készített vizeskancsója (1936) felülnézeti négyszirmú írókás rózsával. Tóth László tulajdona. Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2014.

7. kép. Tóth Ferenc tanfolyamon készített madaras tányéra (1936) szélén írókás, vízszintesen áthúzott kottadísszel. Tóth László tulajdona. Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2014.

8. kép. Czúgh János dístányéra írókás, vonalas háromszög, kottafejes dísszel. Czúgh János emlékszoba, Magyarszombatfa. Fotó: Nagy Zoltán 2020.

II. számú képtábla

9. kép. Fehér engóbbal alapozott kétszájú bugyiga ecsetes vörös bimbós és forgórózsával. Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum 64. 5. 2. Fotó: Rosta József 1983.

10. kép. Krómzölddel alapozott bugyiga részlete ecsetes „bimbós rózsával”. Zalalövő, magángyűjtemény. Fotó: Nagy Zoltán 2020.

11. kép. Krómzölddel alapozott bugyiga ecsetes „bimbós rózsákkal”. Nova. Göcseji Múzeum NPR 2005.1.60. Fotó: digitális adatbázis.

12. kép. Czúgh János írókás dísztányérja, 1955. Magyarzombatfa. Savaria Múzeum 58.407.6. Fotó: Illés Péter 2022.

13. kép. Felül fehérrel, alul vörösfölddel alapozott bugyiga írókás „kottafejes” díszítéssel. Szenna. Rippl-Rónai Múzeum 55.79.1. Fotó: digitális adatbázis.

14. kép. Zsuhár János írókás dísztányérja. 1955. Kerámiagyár, Savaria Múzeum 58.407.3. Fotó: Illés Péter 2022.

15. kép. Írókás dísztányér magyarzombatfai Fazekas TSZ, 1951. Savaria Múzeum 58.346.11. Fotó: Illés Péter 2022.

16. kép. Írókás dísztányér, magyarzombatfai Fazekas TSZ, 1951. Savaria Múzeum 58.396.15. Fotó: Illés Péter 2022.

III. számú képtábla

17. kép. Varga Gyula fazekas barna földfestékkel alapozott szájas bugyigája írókás, függőleges száras virággal. Velemér. Fotó: Simon Attila 2021.

18. kép. Czúgh János fekete, karcolt díszű, abroncsos, gombdiszes kétfülű bugyigája. Czúgh János emlékszoba. Fotó: Nagy Zoltán 2021.

19. kép. Zsohár János írókás bokály, írókás rugó, felülnézeti négyyszirmú rózsaszínű ábrázolással Magyarszombatfai Fazekas TSZ, 1951. Savaria Múzeum 58.396.8 Fotó: Illés Péter 2022.

20. kép. Vörösfölddel megöntött, írókás díszű kétszájú bugyiga. Vörös Zoltán tulajdona. Magyarszombatfa. Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2022.

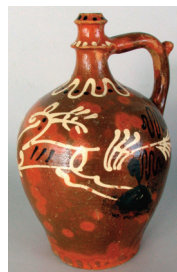
21. kép. Czúgh János hamiskorsója írókás, vízszintes szerkesztésű száras forgórózsával. Czúgh János emlékszoba. Fotó: Nagy Zoltán 2021.

22. kép. Írókás dísztányér geometrikus díszítéssel. Magyarszombatfai Fazekas TSZ, 1951. Savaria Múzeum 58.396.16. Fotó: Illés Péter 2022.

23. kép. Felül fehérrel, alul vörösfölddel megöntött bugyiga, vízszintesen szerkesztett, körbefutó tyúklábmintás írókás díszítéssel. Pankaszi Gyűjtemény PK 009. Fotó: Nagy Zoltán 2020.

24. kép. Vörösfölddel megöntött, fáskemencében égetett bugyiga, írókás futó szarvas alakjával, tyúklábmintadíszsel. Göcseji Múzeum NPR 2013.12.1. Fotó: digitális adatbázis.

IV. számú képtábla

25. kép. Tóth Jenő fehér alapú dístányérja írókás, négyszirmú felülnézeti rózsákkal. 1930-as évek Bajánsenye, Helytörténeti és Néprajzi Gyűjtemény. Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2022.

26. kép. Zsuhár János dístányérja. Alján Kgyár ZSJ 32/ 2 beütéssel, a tál öblében írókás négyszirmú felülnézeti rózsával. Savaria Múzeum 58.407.1. Fotó: Illés Péter 2022.

27. kép. Varga Sándor veleméri fazekas boroskorsója ecsetes, függőleges szerkesztésű tulipánokkal, szőlőmotívummal. Hagyományok Háza VS 1-3173. Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2021.

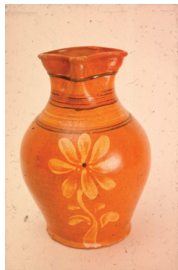
28. kép. Varga Sándor 1974-ben készült vörösfölddel megöntött névfeliratos, írókás, vízszintes szerkesztésű tulipánok. Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2014.

29. kép. Varga Sándor barna engőbos alapra írókás, függőleges szerkesztésű tulipánok. Fotó: Nagy-Pölös Andrea 2014.

30. kép. Varga Sándor fehér-barna engőbball alapozott, három színnel írt tulipán rózsákkal, borverssel. 1970-es évek. Göcseji Múzeum NPR 1977.7.1 Fotó: digitális adatbázis.

31. kép. Vizeskorsó fehér engőbball, ecsettel festett, függőleges szerkesztésű száras rózsza, sárga máz alatt. Óriszentpéteri Gyűjtemény 64.24.1 Fotó: Rosta József 1983.

32. kép. Vizeskorsó fehér engőbball, ecsettel festett vízszintes szerkesztésű bimbós rózsza, sárga máz alatt. Óriszentpéteri Gyűjtemény 69.6.1. Fotó: Rosta József 1983.